

Universitat de Barcelona
Facultat de Filologia
Departament de Filologia Romànica

LA FORMACIÓ DELS COL·LECTIUS BOTÀNICS EN LA TOPONÍMIA
CATALANA

Memòria que, sota la
direcció de. Dr. Joan Veny i
Clar, presenta Maria-Reina
Bastardas i Rufat per a
l'obtenció del Grau de Doctor

Barcelona

1992

7 - COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ARE

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ARE

1.- El sufix col·lectiu -ar en la llengua catalana

Actualment -ar és, sens dubte, el sufix per excel·lència per a formar col·lectius vegetals en el territori català. Malgrat que alguns dialectes puguin usar també altres sufixos, o que en certes combinacions (certs noms d'arbres) es puguin preferir altres sufixos, és cert que -ar és el sufix universal i més productiu per a crear col·lectius en la llengua actual (veure especialment el capítol II que dediquem a l'ús dels sufixos en la llengua actual).

Originàriament el sufix -ARIS és una forma dissimilada del sufix -ALIS que apareix quan el radical al que s'uneix conté una -L- (vegeu també el comentari que en fem en el proper capítol). Aviat, però, es convertiren en dos sufixos independents; i tots dos foren usats entre altres coses per a formar col·lectius botànics. És en principi un sufix adjectival, però en la seva forma neutra -ARE (COM -ALE) s'usa per crear substantius.

2.- El sufix col·lectiu -ar en la fitotoponímia catalana

El fet que -ar sigui el sufix per excel·lència per crear col·lectius vegetals fa que siguin milers els topònims actuals, especialment el que normalment s'anomena toponímia menor, creats amb aquest sufix. El seu nombre fa impossible de fer-ne una relació, ni que sigui aproximada. Per això en aquest capítol ens hem limitat a recollir només els que hem pogut documentar antigament i a mencionar-ne algun d'altre que ens sembli significatiu per algun aspecte.

En relació amb aquest sufix cal assenyalar la forma que presenten certs col·lectius vegetals formats amb el sufix -ARE a la zona del Pallars i Ribagorça. En aquesta zona el sufix ha esdevingut -arre (o -arri), resultat com indica Coromines (1965 I, pàg. 138) d'una "symbiose linguistique entre basque et roman qui se prolongea pendant des siècles". Així els fitotopònims Ginestarre (municipi d'Esterrí de Cardós, Pallars Sobirà), Coscunarre (municipi d'Isavarre, citat en el DECat s.v. coscoll), Llastarri (municipi d'Espluga de la Serra, Alta Ribagorça), Siscarri (municipi de Castanesa, Alta Ribagorça) que reflectirien col·lectius de la ginesta, el coscoll, el llastó i la sisca respectivament. En tot cas això indica que els topònims que presenten aquest tractament són antics.

ALBORNAR

El lloc anomenat L'Albornar pertany avui en dia al municipi de Santa Oliva, al Baix Penedès. El lloc pertanyia

al monestir de Sant Cugat i per tant és lògic que aparegui mencionat en documents d'aquest monestir:

1011 CSCugat II 432, pàg. 77: ipsum castrum iam dictum de Albiniana cum omnes illius affrontaciones ... et vadit per ipsum terminum de S. Oliva ... vaditque ad ipso reger quem dicunt Albornar vel ad ipsa villa que vocant Urtigos ... vadit ... ad ipsa fonte de Iunchosa

1194 CSCugat III 1205, pàg. 335: vendimus tibi ... omnes nostros directos quod habemus et habere debemus in ipso Albornar et in omnibus suis terminis

En el GMLC es mencionen diversos documents on apareix el mot albornar aparentment com a nom comú:

1046 CSCugat II 586, pàg. 252: in terminio de castrum Albiniana ... a plaga vero meridiana vadit per ipso Ulastrel ... de parte vero circi vadit per ipsos albornars vel per ipsas fexurias que fuerunt fexuriadas inter termine de Albina et ... de Baneres

1054 LAntiq. IV 328, f. 130 (Mas 671): et ipsos ortos que iam tenebat Sancta Eulalia, et ipsas decimas de ipso albornar, similiter cum primicias

1127 CSCugat III 890, pàg. 82: concessit filio suo Oler mansum de ipsa Rafagera ... cum medietate de ipso cellario et terras et uinas pariter de ipso albornar

Observem que en el primer d'aquests documents el mot albornar apareix en plural. Tanmateix cal fer notar també que justament el lloc designat amb aquest plural correspon al

Col·lectius amb el sufix -ARE

lloc que avui en dia s'anomena l'Albornar (en el document hi apareixen mencionats Albinyana i Banyeres del Penedès, llocs molt propers a l'Albornar). En el cas dels altres dos documents es fa més difícil de situar el lloc que hi apareix mencionat però és més que probable que facin referència al mateix lloc.

L'establiment de la base etimològica d'aquest fitotopònim presenta certs problemes: el GMLC l'explica com un mot germà de l'occità albörn, francès aubour o castellà borne que designen el bàlec o ginesta borda. Aquest vegetal s'anomenava en llatí LABURNUM; cal suposar una base *ALBURNUM que Coromines (DCECH s.v. borne) explica com a producte d'un creuament amb ALBURNUM 'capa que es troba immediatament sota l'escorça d'un tronc, albeca'. Ara bé, *ALBURNUM no sembla haver tingut continuadors en català.

ARBOÇAR

El col·lectiu en -ar d'arboç (< llatí ARBUTEUS) apareix en el segle XI designant un lloc a Olèrdola:

i035 CPoblación 17, pàg. 32: Est autem
prefata quadram in comitatu Barchinone, in termino
kastri Olerdule in loco vocitato Arbozar.

Es tracta sens dubte del lloc anomenat l'Arboçar, indret on hi ha diversos nuclis de població, corresponent al municipi d'Avinyonet del Penedès. Vegeu també altres

localitzacions del mateix nom de lloc a la Garrotxa en l'article de Badia (1951, pàg. 530 mapa)

La mateixa formació segueix apareixent ara com a nom comú a la mateixa època, en un document que recull el GMLC:

1087 CSCugat II 631, pàg. 295: concessit a s. Maria ... suum alaude que ille abebat in Palad Moronta in terris et in vineis, et ad ipso arbozar, que ibi abebat uel abero debebat

ARGELAGAR

El col·lectiu d'argelaga (mot d'origen incert) apareix en un document del segle X del Pallars:

955 DipPallars 166, pàg. 370: dono et in villa Soxe una vinea quo comparavi de Bonello, ab omni integritate, et duas terras, una ad ipsa Pennella, et alia ad loco qui dicitur Argilagare

COSCOLLAR

El topònim Coscollar (col·lectiu de coscoll) apareix fent referència a un lloc de Cerdanyola (Vallès Occidental) en el segle XII:

1116 CSCugat III 830, pàg. 31: Est autem ipsum alaudium in comitatu Barchinone in parrochia s. Martini de Cerdaniola intus in valle Moronta ... Est autem ipsum alaudium quatuor pecias terre ... et alia ad fontem de Bus in loco qui dicunt Choscoiar

Col·lectius amb el sufix -ARE

Coscollar és topònim en diversos llocs del territori lingüístic català, però cap dels que coneixem correspon a aquest topònim.

EVOLAR

El col·lectiu en -ar del nom de planta évol (< EBULU) és un topònim del terme de Terrassa en el segle XI:

1005 AHTerrassa Perg. I 14 (transc. de Pere Puig i Ustrell, Dipl. S. Pere d'Egara, pàg. 92):
in termine Terracie, in locum que dicunt Fonelledo
ad ipso Evolare

El mot apareix com a mot comú en el DCVB localitzat a Sanet. En tot cas no sembla un apel·latiu gaire estès.

FALGAR

El col·lectiu falgar és un mot que designa una extensió de falgueres; es tracta, per tant d'un mot creat amb el sufix col·lectiu directament sobre el mot FILIX llatí (FILICARE) i no sobre el mot que designa la falguera en català. Tornem a remarcar aquí, com ho hem fet anteriorment, l'antiguetat d'aquesta formació.

El mot apareix des de ben antic com a topònim; només n'hem pogut trobar un exemple on aparentment és apel·latiu:

998 L'Antiq. IV 280, f. 111 (Mas 186) (ed. Udina, La successió testada 49, pàg. 201): et concedo ad fratri meo someira .I. et ipsa mea terra que ego habeo ad ipsa insula, ad ipso felgar

Com a topònim apareix en altres documents fent referència a diversos llocs del comtat de Girona i del Vallespir:

974 (St. Pere de Rodes, bul·la) Marca, ap. 117, col. 907: in comitatu Gerundensi ... uillam Felgari cum ecclesia Sancti Cipriani

982 (St. Pere de Rodes, precepte) DipCarol. I pàg. 243: in comitatu Gerundensi .. alodium Filgaris cum ecclesia Sancti Cipriani

1022 (Vic) Udina, La successió testada 121, pàg. 298: et ad Sancti Petri de Felgare, mancosos .II.

1036 Marca, ap. 217, col. 1064: in comitatu Valle Asperi ... in terminio de Felgars

Actualment Falgars és el nom d'una masia al municipi de Beuda (La Garrotxa); Falgars d'en Bes és un poble del municipi de Joanetes (La Garrotxa) i encara hi ha el Montfalgars i la Serra de Falgars. També cal incloure aquí els topònims Fogars (de Tordera i de Montclús) que designen pobles a la Selva i al Vallès Oriental respectivament (vegeu també el mapa que en dóna Badia (1951); per a l'evolució de la síl·laba inicial d'aquest mot vegeu el comentari que en fem en el punt 5.4. en comentar el topònim Fogueres).

FAVAR

El col·lectiu favar, que designa un camp plantat de faves, el trobem en un document de Sant Cugat del segle XI usat potser com a nom apel·latiu:

1012 CSCugat II 443, pàg. 89: in comitatum Barch. in terminio de Tapioles in locum ubi est sita ecclesia s. Genesii ... qui affrontat hec omnia: de parte orientis in ipso rio qui discurrit de ipso fauare

FONOLLAR

El topònim Fonollar (col·lectiu de fonoll) el trobem, usat amb article, com a nom d'un lloc al terme d'Eramprunyà (Gavà, Baix Llobregat):

1131 CSCugat III 910, pàg. 99: Est autem hec pariliata in comitatu Barchinone et in terminio de Erapuniani, ad ipsum Fonoiar

Ja hem comentat (punt 3.4. en comentar el topònim Fonollet) com en els topònims apareix des d'antic la forma assimilada Fo-.

Recordem que Llull usa aquest mot apel·latiu en un conegut passatge de la seva obra poètica.

Entre la vinya e·l fenollar
amor me pres, fé·m Déus amar

Cant de Ramon, vv. 16-17

GENEBRAR

Col·lectiu de ginebre, genebrar el trobem com a nom apel·latiu en un document de Santes Creus que fa referència a Aiguamúrcia (Alt Camp):

1173 CSCreus 160, pàg. 162: aloudium meum
propium et franch·m quod habeo in termino Castri
de Celmela ... affrontat autem predictus honor a
parte orientis in ipso genebrar qui est inter
ipsam aquam de Calveles et ipsam portellam

Ja hem comentat (punt 3.4. en comentar el topònim Ginebret) la grafia Ge- pels derivats del fitònim ginebre que presenten en aquesta època els document que comentem.

GENESTAR

El col·lectiu de ginesta, genestar apareix com a nom apel·latiu en un document de Sant Cugat describint una peça de terra al comtat de Barcelona:

1034 CSCugat II 532, pàg. 191: conmutamus
tibi pecia una de terra cum ipso genestar quod
habemus in comitato Barchinone

Col·lectius amb el sufix -ARS

Pocs anys més tard el mateix mot apareix com a topònim designant un puig al terme de Sant Llorenç Savall (Vallès Occidental):

1078 CSCugat II 693, pàg. 354: in chomitato Barchinone, in terminio de Aqualonga, in lccum que vocant Laceres ... de meridie in ipso pug de Genestar

Encara un altre topònim amb la mateixa forma el trobem a la ciutat de Barcelona:

1093 CSCugat II 750, pàg. 410: in territorio Barchinone iuxta civitatem ad ipsum Genestar

i encara com a cognom d'un personatge:

XII (2ª meitat) CPoblet 203, pàg. 121: peciolas quas tenebat Sertrandus de Sante Marie de Populeto in Cherta ... unum figarral iuxta Petrum de Genestar

Ginestar és topònim en diversos llocs de Catalunya (al municipi de Sant Gregori, Gironès; a la Ribera d'Ebre, etc.)

Finalment volem destacar el topònim Genestar (amb les dues variants, Genestarri i Genestar, en el mateix document) recollit per Baraut en el document d'Urgell que reproduïm a continuació i que correspon al que avui en dia és Ginestarri (municipi d'Esterrí de Cardós, Pallars Sobirà).

1069 (orig.) Baraut, DocUrgell 820 (Urgellia 6, pàg. 180): Et Hinc Salla donavi ipsa vila de Genestarri, sine ipso tercio de ipsa ecclesia ...

Hugo faciat bonos ad Artallo comite ipsas
franchezas de Genestar que fecit Hugo

JONCARS

El topònim Juncars (col·lectiu de JUNCUS), en plural, apareix en diversos documents d'Urgell referit a un lloc de Castell-Llebre (Peramola, Alt Urgell):

942 Baraut, DocUrgell 102 (Urgellia 2, pàg. 76): donatores sumus nobis Domino Deo ad ecclesie Sancte Marie eius genitricis que sita est in saxa que nuncupantque ab incolis Kastro Veteri per hanc scriptura donacionis nostre donamus nos uobis coma una de alodio et castlario quod ibidem est et abet afrontaciones ipso castello ... de meridie in Ballure ad occidentale vero plaga in strada qui pergit ad Iuncars

1065 Baraut, DocUrgell 778 (Urgellia 6, pàg. 146): Et relinco ad filia mea Remanga ipso mas de Iunchars cum terris et vineis et omnes arbores

1096 Baraut, DocUrgell 1139 (Urgellia 8, pàg. 63): in uilla Pinnes vel in Iuncars ... intra Urgellicum comitatum ... in apenditio Sancti Iusti

El mot apareix com a apel·latiu en un document del segle XI de la Catedral de Barcelona:

1020 LAntiq. I 261, fol. 107 (Mas 394): dono ... et medietatem de ipsas fontes cum ipsos braciales seu cum ipso prato et juncare

LLINARS

El col·lectiu de llí, en la seva forma de plural, existeix com a topònim en el territori català designant un poblat actualment pertanyent al municipi d'Odèn (Solsonès). Aquest poble ja apareix en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu que el situa al territori històric de la Vall de Lord:

c.860 Baraut, ActUrgell 2, pàg. 50. Acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell: Deinde ipsas parrochias de valle Lordensis, idest ipsa Petra cum Argilers vel Siskero, cum Linars et Montecalvo

El mateix lloc apareix en l'acta de consagració del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles:

1040 Baraut, ActUrgell 48, pàg. 117. Consagració de l'església del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles: Item ecclesias ... et sancti Stephani de castro Sisquer, sancte Marie de Valle et sancti Petri de Montecalvo et sancte Columbe de Linars

D'altra banda existeix un lloc homònim al Vallès Oriental, lloc que apareix esmentat en el següent document de Santa Anna:

1161 Alturo Sta. Ana II 345, pàg. 367: Et est unam peciam in loco que dicitur Frexeneda. ... Et sunt hec omnia in comitatu Barchinone, in parrochia Sancte Marie de Linars

Per últim hi ha també el lloc de Santa Maria de Llinars al municipi de Benavarri (Baixa Ribagorça).

Altament el mot llinar és un mot comú habitual del català per a designar un camp plantat de lli. Es troba des dels orígens de la llengua; des del segle x en el baix llatí català:

924 CSCugat I 11, pàg. 14: dono ad domum s. Cucuphati uno linare

959 (orig.) Baraut, DocUrgell 137 (Urgellia 2, pàg. 98): in chomitatum Orgellitano, in valle Lavanciense, in apendicio de Expelluncha ... et afrontat ipse molinarius cum suum captu aquis de .i. parte in linare de nos vinditores

Faig una referència especial al següent document d'Organyà, editat per Miret, perquè és significatiu en l'ús com a apel·latiu i com a pretopònim del mot; efectivament el col·lectiu llinar hi apareix com a apel·latiu i seguidament, en explicitar on és el llinar en qüestió, es dona el mateix mot usat ara com a pretopònim:

1021 Miret, Organyà 10, pàg. 420: Et est ipso linare in valle Nempas, in apendicio de Sancta Maria, in locum que vocant ad ipsos linares sutiranos de Fontanedo

OLIVAR

Olivar designa un terme de la Seu d'Urgell (Alt Urgell) en el següent document del segle XI:

Col·lectius amb el sufix -ARE

1047 (orig.) Baraut, DocUrgell 607 (Urgellia 5, pàg. 133): in comitato Urgello in apendicio Sancte Marie Sedis in villa Nocholono vel in locum que vocant ad ipso Ulivare

El mot designa, encara avui en dia, un camp plantat d'oliveres.

POMAR

El topònim Pomar designa avui en dia un barri del municipi de Badalona (Barcelonès);

1030 CSCugat II 513, pàg. 167: Sunt hec omnia in comitatu Barch., infra terminos parrochie S. Mariae de Bitulona sive in aliis locis ... excepto ipso alodio quod infra hos terminos habeo in villa Pomare

1031 CSCugat II 517, pàg. 159: in terminio de Bedelona, in locum ubi dicunt Pomare

En documents del segle XI designa també un torrent en aquest mateix terme:

1045 Baraut, DocUrgell 588 (Urgellia 5, pàg. 117): parrochia Betulona, id est de ripa maris usque in cacumina moncium vel in valle Viçana et de ripam de alveo Bisaucii usque in torrente de Pomar

1045 CSCugat II 582, pàg. 247: iam dicta parrochia Betolona ... usque in torrente de Pomar

Existeix un lloc homònim a la comarca de la Segarra (poble del municipi de Sant Antolí i Vilanova). Turull en dóna referències des de principis del segle XII (1113 CSCugat 821, 1137 LFeud 7, 1181-82 CSCreus 241, 247) explicant-lo també com a col·lectiu vegetal.

SEGALAR

El col·lectiu del sègol (< llatí *SECALE*) segalar apareix en un document del segle XI de Girona:

1039 CEGirona 113 (Botet 100): Prenominate alodii affrontationes hec sunt ... et pervadit per ipso segalar usque ad fontem de Aries

Aquest mot apareix en el DCVB amb el significat de 'camp de sègol' localitzat a l'Empordà i la Ribagorça. En el DAG. es dóna la data del segle XVII sense citar la font. Segalar (escrit però habitualment Segalà) és cognom repetit.

SALZAR

El topònim grafiat salsar apareix com a nom d'un puig en una limitació del castell d'Arcalís (Pallars Sobirà):

1049 Baraut, DocUrgell 627 (Urgellia 5, pàg. 149): Kastrum de Archalis simul cum ipsas ecclesias ... affrontat hec omnia predicta ... in ipsa serra de Moletto ... et pervadit ... ad ipsa fonte de Gavarrera et iungit se in ipsa serra de Moled et revertit atque circuit in Calvo de

Col·lectius amb el sufix -ARE

Litomol sive in ipsa Agudas de Boveto et descendit
in ipso puio de Salsar

Podria tractar-se d'un col·lectiu de salze.

3.- Conclusions

Aquests topònims que hem recollit abans del final del segle XII mostren que l'ús de -ar com a sufix col·lectiu per a vegetals és antic, però la quantitat relativament petita dels topònims recollits fa pensar que en l'època que comentem la seva generalització era recent; en efecte, els fitotopònims en -ar són molt menys abundants que no pas els formats amb els sufixos -et -eda, -ós -osa o -er -era.

Cal destacar que, amb l'excepció de l'Albornar i els derivats de FILIX⁴⁶, la resta estan formats sobre fitònims encara vius avui en dia; i molts dels col·lectius en -ar són encara avui vius com a apel·latius. D'altra banda mots com els que acabem de mencionar com a excepció o el fet que a la zona del Ribagorça i del Pallars apareguin aquests fitotopònims amb un tractament fonètic no propi del català sinó d'una llengua arcaica de la zona ens fa veure que es tracta de formacions antigues. Tanmateix, i malgrat les excepcions, la distribució geogràfica dels topònims que hem

⁴⁶ - A aquestes excepcions s'hi pot afegir el topònim Marmellar (Montmell, Baix Penedès) que Coromines (1965 I, pàg. 18, nota 2) explica com a procedent de MELINELLARE 'plantació de codonyers'. En el DCVB s'hi dona una explicació a base d'un antropònim.

comentat és predominantment a la meitat meridional de Catalunya. En resum, malgrat ser antic el sufix -ar sembla que gaudia en època preliterària de la posició que té avui en dia en la llengua comuna com a sufix per excel·lència per a crear col·lectius botànics; o potser més aviat que la seva plena integració en el sistema de la llengua era encara recent. Es degué imposar als altres sufixos en època posterior.

8 - COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ALE

COL·LECTIUS AMB EL SUFIX -ALE

En el corpus de fitxes de topònims o pre-topònims que hem recollit anteriors a l'any 1200 hi ha un cert nombre de col·lectius vegetals formats amb el sufix -al, però en la documentació antiga la seva productivitat és baixa, en comparació amb els altres que hem vist, cosa que contrasta amb la seva evident vitalitat en molts dialectes catalans actuals.

1.- El sufix -al en la fitonímia catalana

El sufix -ALIS, -ALIS, -ALE tenia en llatí (com ja hem explicat en el capítol anterior) un col·lateral -ARIS, -ARIS, -ARE que apareixia amb mots que tenien una -L- (com en el cas de SINGULARIS). Aquest sufix servia, en un principi, per formar adjectius de pertinença, com MORTALIS, MPTURALIS. Els seus representants en les llengües romàniques són en general molt productius i formen derivats de significat molt divers, bé que relacionats gairebé sempre amb la idea de pertinença.

Aquí interessa el seu ús en català per a formar substantius que indiquen un lloc en què hi ha abundància d'alguna cosa com sorral, arenal, figueral, taronger (exemples citats per MOLL - 1952, pàg. 182). Ara bé, les nocions de 'lloc on hi ha abundància d'una cosa' i de 'col·lectivitat' són afins i difícilment dissociables.

En català, en la llengua normativa, són molt pocs els derivats en -al referents a la vegetació: en el DGLC (si no tenim en compte els neologismes com el mot mirtals, nom d'un ordre botànic, o els adjectius com forestal o pineal, 'en forma de pinya', fent referència a una glàndula encefàlica) no hi ha noms en -al si no és el substantiu fenal i l'ortografiat fanal, erròniament, segons que sembla. Però aquest substantiu no és un col·lectiu; és el nom que es dóna a determinades herbes i és un derivat del llatí fenus. En el DLC hi ha, a més a més, farragenal 'camp de plantes farratgeres', mot molt ben documentat des d'antic i encara viu. El DCVB, ultra els mencionats, registra figueral, que ja es troba en el Libre dels feyts de Jaume I i taronger (estès des de Tortosa a l'extrem sud del domini). Aquests potser són els únics.

El sufix -al en castellà forma sobretot noms d'arbres fruiters (tipus noçal, peral, moral i potser algun d'altre), cosa que no succeeix en català; també observem que en castellà, els derivats amb valor col·lectiu del tipus carrascal, arrozal o cañaveral (derivat de cañavera) són menys excepcionals que en català. Aquesta càrrega semàntica pot provocar alguna confusió en la interpretació de documents

llatino-medievals hispànics occidentals; sobre la dificultat en la determinació del significat dels sufixos -ALE, -ARE i ARIUM units a fitònims vegeu el que comenta Löfstedt (1959, pàg. 29-30) ⁴⁹.

Contrasta amb la llengua normativa catalana l'ús molt estès que es fa d'aquest sufix en diversos dialectes catalans per a indicar un col·lectiu vegetal. Sobre aquest ús vegeu les dades que comentem en el capítol 11; també J. Colomina (1991, p. 38-39) menciona l'ús que es fa a la Marina Baixa del sufix -al que apareix com a variant de -ar quan s'uneix a mots que tenen una -r-.

2.- El sufix -al en la fitotoponímia catalana

Passem tot seguit a comentar els exemples, tal com ja hem dit poc nombrosos, que hem pogut recollir de l'ús del sufix -al amb significat col·lectiu en la fitotoponímia antiga del territori català.

⁴⁹ - Altrament Löfstedt sembla donar a entendre que en els textos següents: 984 Cardeña 27: et medio perale, 871 Astúries: medio nozal, el sufix -ALE ha de ser interpretat com a col·lectiu precisament perquè no sembla natural que s'estipuli sobre 'mitja perera' o 'mitja noquera'. És possible que es tracti de col·lectius però cal recordar que el fet de vendre o donar (la producció de) mig arbre no és inusual en aquesta època i per tant el mot medio que apareix en aquests documents no és un argument per atribuir un significat col·lectiu al fitònim que segueix.

FIGUERAL

El mot figueral, usat en sentit apel·latiu, apareix en documents llatins de Poblet des de la segona meitat del segle XII:

1198 CPoblet 197, pàg. 118: de manso vestro
et de uno campo cum figerale de Bitem

XII (2ª meitat) CPoblet 203, pàg. 121:
peciolas quas tenebat Sertrandus de Sante Marie de
Populeto in Cherta ... unum figarral iuxta Petrum
de Genestar

En tots dos casos es fa referència a possessions situades en zones que corresponen als actuals dialectes consecutius del català. En el primer d'aquests documents l'ús de figueral com a col·lectiu no és però evident pel context; seria també possible que es referís a un sol arbre però, al contrari que en altres zones de la Península Ibèrica, en català l'ús del sufix -al per a crear noms de vegetals és inusitat.

FERRAGINAL

El derivat col·lectiu del llatí FARRAGO -AGINIS (cat. farratge) amb el sufix -al és, en català, farragenal. Aquest mot, grafiat també sovint ferra-, es troba documentat des de ben antic en el domini del català designant el lloc, el camp,

on es produeix farratge ³⁰. Ja en el primer quart del segle
x el trobem com a nom apel·latiu en un document original de
Vic:

924 (orig.) Junyent, DipVic 111, pàg. 99:
donamus ipsa casa et curte et ferragenale ad domum
Sancti Petri

Això permet de recular bastant la data que dona el DECat
(s.v. farratge) en un document de redacció llatina de Poblet
de 1147. El mot continua essent freqüent en la documentació
dels segles x, xi i xii, emprat com a nom comú masculí. A tall
d'exemple podem citar els següents textos:

954 CSCugat I 35, pàg. 33: donacionem
fecissimus, id est casas condirectas ... cum curte
et orto et pomiferos cum arboribus et ferragenales
et modiatas .v. de vineas

979 (orig.) Junyent, DipVic 458, pàg. 383:
dono ibidem chasas cum solos et superpositos et
orreo et ortos et ferraginales et aliis ortalibus
cum illorum arboribus et ipso columbario et ipsa
era cum ipsos arbores et alio ferraginale qui est
supra mansione

En un document de Sant Cugat, de molt a començaments del
segle xi, apareix ja amb una forma de plural totalment
catalana és a dir -als, cosa que succeeix igualment poc

³⁰ - Sobre les característiques d'aquests camps de producció
de farratge i les seves conseqüències econòmiques en la cria de
bestiar vegeu P. Bonnassie, La Catalogne du milieu du X à la fin
du XI siècle. Croissance et mutations d'une société. Toulouse:
Publications de l'Université de Toulouse-Le Mirail, 1975. vol.
I, pàg. 470- 472.

després per a la forma de singular; en tot el segle XI són relativament freqüents aquestes formes catalanes:

1014 CSCugat II 458, pàg. 106: donaums tibi terra ex nostro cenobio ut tu hedifices ipsam turrem et teneas illa cum ipsos ferregenals qui in circuitu turris eius sunt ... quo si nos donatores ... abstulerimus tibi ipsa turre simul cum ipsos ferregenals ... componamus tibi ... ipso alodio in duplo

1047 LAntiq. II 294, f. 96 (Mas 598): impignoro tibi casales, et curte et horto cum arboribus et puteo et ferragenal et palumbarios et terras

El mot apareix també en funció d'adjectiu des del segle XI; l'ús com adjectiu deu ser l'originari: potser cal partir de CAMPUS o TERRA FERRAGINALES. Així el trobem en un text referit a Cardona:

1019 VViage VIII, ap. 32, pàg. 287: apud Cardonam ... uineam uero pendulam cum altera iacente supra salis montem et quodam aruo farraginali et molendina .ii.

Aquest text el trobem reproduït, per bé que no literalment, en l'acta de consagració de l'església del castell de Sant Vicenç de Cardona:

1040 (orig.) Baraut, ActC Urgell 52, pàg. 129: apud Cardonam ... uineam pendulam cum altera iacente supra montem salis et quendam campum farraginalem et quatuor molendina

També és adjectiu en el següent document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó referit a una terra a Barcelona:

1073 ACA Ramon Berenguer I, núm. 456:
uendimus uobis teram unam peciam farregenale et
est ipsam peciam terre foris muros ciuitate
Barchinona prope Sanctam Mariam de ipso Pino
subtus Castum Nouo

Val a dir que entre la documentació recollida hi ha textos referits a lloc diversos com és ara Barcelona, Cardona, Guissona etc. i procedents de Vic, de Sant Cugat, d'Urgell, etc.; no és per tant exacta l'afirmació del DECat (s.v. farratge) que "la gran majoria de la documentació antiga prové de cap a l'Ebre i el Maestrat". És en tot cas en aquesta zona, segons del DECat, on apareix la forma freginal amb contracció fonètica, forma que es documenta des de 1151 (DCVB s.v.). Aquest mot és el que ha originat el topònim Freginals (Montsià) que també apareix com a nom de diverses partides rurals en llocs diversos, també en singular, (cf. DCVB s.v.) i que també és cognom.

JONQUERAL

El col·lectiu en -al del jonc el trobem documentat en l'acta de consagració de l'església de Sant Martí de Cambrils (al comtat d'Urgell, actualment al municipi d'Odèn, Solsonès), del segle XI:

1051 Baraut, ActCUrgell 60, pàg. 139.
Consagració de Sant Martí de Cambrils: Ac insuper
damus et condotamus ... Deinde transit et vadit

Col·lectius amb el sufix -ALE

terminum usque in puig de Moxa et sic descendit usque in ipso Juncaral qui est sup̄tus illo collo de Buxa, et vadit per ipsa strata publica que ad Oliana vadit

D'aquest document podem destacar la presència de l'article ipso que acompanya el mot i tot el context en general que fa que sigui discutible la funció del nom com a topònim o com a apel·latiu.

TIMONAL

Fent una excepció al marc cronològic que ens hem proposat de respectar, volem donar testimoni encara d'un col·lectiu en -al de la farigola Timonal que apareix en un document de redacció catalana del segle XII:

1257-1262 RasicoLletres 17 (Urgellia 9, p. 352): vos assignets a el per feu lo Timonal que longament es estat feu d'altres canonges de Balaguer

El lloc mencionat correspon al lloc homònim que actualment es troba a la comarca de la Noguera, prop de Vallfogona de Balaguer.

3.- Conclusions

D'una manera general podem destacar la poca presència de col·lectius en -al en la documentació antiga. Si fem

l'excepció del mot ferraginal la resta de derivats són escadussers i tardans, sobretot si els comparem amb derivats d'altres sufixos col·lectius. Ara no podem fer aquí una investigació detallada per determinar quan esdevé realment productiu aquest sufix (en el DCVB es documenta figueral en la Crònica de Jaume I, per documentar el topònim Timonal es cita el document de mitjans del XIII ara editat per Rasico en una edició de Pujol).

9 - TOPÒNIMS AMB DOBLE SUFIXACIÓ

TOPÒNIMS AMB DOBLE SUFIXACIÓ

Hi ha un cert nombre de fitotopònims, alguns d'ells documentats des d'antic, que presenten una estructura composta amb dos sufixos. Entre aquests topònims podem distingir dos tipus de formacions bàsiques: d'una banda hi ha topònims compostos per un fitònim + un sufix col·lectiu + un sufix diminutiu i de l'altra banda hi ha topònims compostos amb dos sufixos col·lectius juxtaposats a un fitònim. Aquests dos grups els tractarem separatament.

Deixem, però, de banda en aquest comentari aquells topònims que estan formats amb un sufix col·lectiu sobre un nom de planta que etimològicament està format amb un sufix col·lectiu (per exemple, el tipus falquereda) ja que en aquests casos sembla que es tracta de formes simples de col·lectiu creades sobre el nom de la planta, la constitució etimològica del qual queda fora de la qüestió. No es pot descartar, d'altra banda, que sobre un topònim col·lectiu com falquera, que en un moment determinat els parlants poden sentir com a inadequat perquè designa una planta, es creï un nou topònim falquereda, però això resulta impossible de

Topònims amb doble sufixació

determinar si no se'n té una prova fefaent. En aquest cas, es tractaria d'un altre tipus de dobles compostos.

1.- Diminutius

És relativament abundant el nombre de fitotopònims col·lectius als que s'uneix un sufix diminutiu. En les línies que segueixen comprovarem com els sufixos que més freqüentment apareixen en aquestes combinacions són els sufixos diminutius -ell i -ol, procedents etimològicament d'ELLUM i -ULUM.

Pel que fa a -ULUM ja hem comentat en un altre lloc (vegeu el capítol 4) la possibilitat de que el sufix -ell que apareix freqüentment en la toponímia catalana associat a fitònims tingui el seu origen remot en una combinació de sufixos -ETUM + -ULUM. Això indicaria que la possibilitat de fer topònims diminutius amb el sufix -ULUM és antiquíssima en el territori del català i, com veurem, aquesta possibilitat ha tingut una llarga vida per tal com hi ha topònims creats amb el sufix diminutiu -ol en una època molt més recent que no pas els que comentàvem en el capítol 4 ja que la seva estructura és encara perfectament perceptible en la seva constitució.

Sembla que cal veure aquest tipus de topònims diminutius com a formacions toponímiques secundàries; és a dir, com a topònims creats sobre un altre topònim i no directament sobre noms apel·latius.

1.1.- Diminutius amb el sufix -ULUM

1.1.1.- Collectius en -ETUM

ACERÈDOL

Aquest és el nom d'una muntanya a Nargó (Alt Urgell) que apareix documentat diverses vegades: la més antiga que hem trobat en un document del Cartulari de la Seu d'Urgell de 1041 amb la forma Azredol i també en un document de 1099 del Cartulari de Sant Sadurní de Tavèrnoles amb la forma Azeredol. En els dos casos, com també en diversos documents d'Organyà, editats per Miret, apareix com a afrontació de terres a Nargó, a la vora del riu Segre (Alt Urgell). L'editora del Cartulari de Tavèrnoles, J. Soler, es pregunta (pàg. 215) si no podria tractar-se del mateix topònim que Cercèdol. Això no sembla en principi possible ja que, per una banda seria impossible de donar-hi una explicació fonètica satisfactòria i, de l'altra, Cercèdol (actualment al municipi de Montferrer i Castellbò, Alt Urgell) és a uns vint-i-cinc quilòmetres en línia recta riu amunt respecte a Nargó. Baraut l'identifica com un límit de Coll de Nargó, sense identificar.

1041 Baraut, DocUrgell 535 (Urgellia 5, pàg. 71): Et est ipsa hereditas ... in comitatu Urgelli, in loco Nargo ad cumam Sancti Clementis ... et affrontant ... de una parte, id est oriente, in monte turp, de meridie in monte albeno, de circio in monte Azredol, de occidente in ecclesia Sancte Eulalie

Topònims amb doble sufixació

1071 Miret, Organyà 96, pàg. 522: in valle Kapudensi, in apendicio Sanct Marie Organiensi sive in apendicio Sancti Martini de Kastos, abet afrontaciones ... de II in monte de ozredol et vadit usque in Fenestras

1073 Miret, Organyà 97, pàg. 522: infra fines Nargoni ... abet afrontaciones ... de circi vero latus in monte Azeredol

1075 Miret, Organyà 104, pàg. 524: qui est in valle Kapudense in locum vocitatum Villar, abet affrontaciones ... de meridie in de spia aud in monte Aucere toli

1081 Miret, Organyà 122, pàg. 530: infra fines de Nargone in apendicio Sancti Clementi ... in villa vocitate Riumolins ... abet afrontaciones ... de circi vero latus in Azredol

1099 CTavèrnoles, Soler 51, pàg. 109: de occiduo in ipso collo de Lansers, de parte vero circi in montaneo Azeredol

Aceredol sembla ser una formació diminutiva paral·lela a Cercèdol, si és així, seria un diminutiu d'Aceret i caldria accentuar-lo Acerèdol. Cal observar que en el capítol 3.4. hem comentat la probable existència d'un topònim antic a la vall de Cabó precisament amb aquesta forma: Aceret. La proximitat geogràfica entre els dos llocs és prou gran per fer-nos creure molt possible que es tracti de dos topònims relacionats l'un amb l'altre: un col·lectiu d'ACER amb el sufix -ETUM i un diminutiu d'aquest topònim.

CERCÈDOL

Cercèdol és el nom actual d'un veïnat de la Vall de Castellbò (Alt Urgell), nom que apareix molt abundantment documentat des de 912 en documents d'Urgell.

912 Baraut, ActC Urgell 24, pàg. 81. Acta de consagració de l'església de Sta. Eugènia de la Torre de Campmajor: Ob hoc igitur ego Seniofredus prefatus dono ad predicta ecclesiam ipsas decimas de ... Aristot et Cercedol et Abiglers

1040 Baraut, ActC Urgell 48, pàg. 117. Acta de consagració de Sant Sadurní de Tavèrnoles: et ipsa torra de Villeba, et Camaior, et Cercedoll, et Abillers

1040 (orig.) Baraut, ActC Urgell 49, pàg. 123. Acta de consagració de Sant Martí de Tost: et dono ego Sendret .I. uinea qui est in Sercedol, qui afrontat... Et dono ego Wisado .I. vinsa qui est in Sercedol

1043 Baraut, DocUrgell 561 (Urgellia 5, pàg. 92):in comitatu urgello in apendicio de Sancta Columba ... Et affrontat iam dictus alaudes de .I. parte in ipsas acutas de alia in sancto Stephano de cercedol

1102 ACUrgell, Cart. I 325, f. 167, col. 1:
m e u m a l o d i u m q u o d h a b e o i n
c e r c e d o l . . . t e r m i n a t u r . . . a p a r t e o r i e n t i s i n
u i l l u l i s c e r c h e d a s i u e s o l a n o

D'altra banda sembla haver-hi hagut un nom de lloc homònim al comtat de Barcelona a Salallacera (St. Llorenç Savall), lloc que apareix en els documents de Sant Cugat de

Topònims amb doble sufixació

986, 991 i 1096; aquest lloc, però, no l'hem pogut localitzar actualment.

986 CSCugat I 175, pàg. 149: In comitatum Barch. ... in terminio de Cercedolo ad ipsas laceras

991 CSCugat I 268, pàg. 225: et est ipsa terra in comitatu barchinona infra terminio de Cercedol in locum quem dicunt ad ipsas curtes

1096 CSCugat II 762, pàg. 421: de occiduo in torrente de Laceres, de circi in riera de Cercedol

A la base d'aquests topònims ha d'haver-hi un col·lectiu de QUERCUS: Cercet. El lloc amb aquest nom a Fullà (Conflent) queda relativament allunyat de cap d'aquests dos topònims com per poder-hi veure una relació de dependència entre ells; però també hem comentat en un altre lloc (capítol 4, a propòsit del sufix -ell) com certes relacions de dependència es poden establir entre topònims relativament allunyats.

Per últim comentem que Coromines cita (DECat, s.v. herba, pàg. 778) un topònim Cardèdol, sense donar-ne però la localització ni cap altra dada. El deu interpretar com un diminutiu de Cardet.

1.1.2.- Col·lectius en -EA

ROVIROLA

El diminutiu en -ola del col·lectiu rovira apareix en la toponímia catalana en diversos llocs: d'una banda Rovirola és el nom d'un veïnat de Massanet de la Selva (en aquesta comarca), d'altra banda La Rovirola és el nom d'un barri del municipi de Santa Maria d'Oló al Bages i hi ha un Sct de la Rovirola a la Garrotxa.

Hi ha altres paral·lels de topònims col·lectius en -EA que presenten aquest sufix diminutiu. En el capítol corresponent (2) ja hem comentat els topònims Cassanyola i Castanyola que s'han d'interpretar també com a diminutius amb el sufix -ola.

1.1.3.- Col·lectius en -ARIUS

És molt freqüent l'associació del sufix diminutiu -ol amb col·lectius vegetals formats amb el sufix -er -era (més particularment en femení) tant en singulars com plurals. Així El Bruquerol és un veïnat del municipi de Palafrugell (Baix Empordà) i Bruqueroles és el nom d'un veïnat de Mieres (la Garrotxa); Jonqueroles és un lloc del municipi de Bellestar (Rosselló); el Noquerola és un afluent del Segre (Segrià) i el nom d'una riera i masia del Montseny (cf. BADIA - 1951, mapa 10, pàg. 541). A més d'aquests hi ha encara els següents:

FENEROLES

El topònim Feneroles apareix en una donació a Santa Maria de la Seu d'Urgell: un matrimoni dona al monestir l'alou que tenen a Estamariu i Feneroles:

947 Baraut, DocUrgell 112 (Urgellia 2, pàg. 83): in apendicio de Istamarice uel de Fenerolas, et in frontat de .i. parte in flumen Segor et de alia in flumen Baleria

Sobre aquest topònim cal remarcar que, poc més a l'oest, al municipi d'Arserall (Alt Urgell) hi ha el veïnat de Feners que representa el mateix col·lectiu del fenc sense el sufix diminutiu; sembla probable, doncs, que hi hagi una relació de dependència entre els dos topònims.

FIGUEROLA

Són molt freqüents en la toponímia catalana els topònims que presenten la forma Fiquerola o, en plural, Fiqueroles: Fiquerola és el nom d'una masia-castell de Llanera del Solsonès (municipi de Torà de Riubregós, la Segarra). Turull (1991, pàg. 160) documenta aquest topònim des de la primera meitat del segle XI:

1024 (orig.) Sangés, DocGuissona 1 (Urgellia 3, pàg. 227): et ipso castro de Figerola, cum ipsa tercia parte de ipsum aulodem

Turull (loc. cit. pàg. 161) també comenta el poble de Figuroleta (municipi de les Piles de Gaià, Conca de Barberà). El diminutiu toponímic d'aquest mot el registra Turull des de l'any 1787 (cens de Floridablanca).

Per últim, Figuerola és el nom d'una masia a Begues; aquí cal afegir els pobles de Figuerola d'Orcau (municipi d'Isona, Pallars Jussà), Figuerola de Meià (municipi de Fontllonga, la Noguera), i Figuerola del Camp (a l'Alt Camp); en plural, Figueroles, és el nom d'un veïnat del municipi de Fontcoberta (Gironès).

FOLGUEROLES

El poble de Folqueroles (Osona) es troba documentat des de ben antic en diversos preceptes carolíngis.

881 (orig. precepte) DipCarol. I, pàg. 136:
concedimus .. uillam Quartianum et Felgerolas ...
et uillam quae uocatur Fonsaedictus.

899 (orig. precepte) DipCarol. I, pàg. 215:
in predicto pago Ausonensi .. in Felcariolas et in
Berga.

899 ACondal 11, pàg. 122. Precepte de Carles
el Simple: Id est in praedicto pago ausonensi ...
in villa eciam Terrates et in Tagnano et in
Felcariolas et in Berga et in Genestero et in
Sennare quicquid habere videntur.

El mateix lloc apareix també lògicament en documents de Vic:

Topònims amb doble sufixació

921 (orig.) Junyent, DipVic 94, pàg. 86: in uilla que uocant Falgarolas

926 (orig.) Junyent, DipVic 117, pàg. 104: in comitato Ausona ... in uilla Felgeirolas

En aquest cas es tracta d'un sufix diminutiu aplicat sobre una base falquera; aquesta base s'ha d'interpretar, com ja hem comentat en un altre lloc, com a col·lectiva. Cal remarcar la presència gairebé constant de la grafia Fe- en aquests documents (sobre l'alternança Fa- Fo- en aquests topònims derivats de FILICARIA vegeu el punt 5.4. en comentar el topònim Foguera). D'altra banda és precisament el document més antic el que dona la forma que havia de ser la més acostada a la pronúncia real del topònim; en els preceptes carolíngis posteriors el topònim apareix llatinitzat.

1.2. Diminutius amb el sufix -ell

Amb el sufix -ell, (< -ELLUM) amb significat diminutiu, es formen un gran nombre de topònims compostos a partir de col·lectius. En una gran quantitat són compostos amb el sufix -ETUM encara que també n'hi ha amb altres sufixos com és ara -OSUS.

1.2.1. Col·lectius en -ETUM

Aquest és, com acabem de dir, el tipus de compost potser més freqüent. La seva forma, -edell, no presenta cap dificultat; a propòsit d'aquest tipus de compostos Coromines

comenta que justament la presència de la -d- interior indica que es tracta de compostos a partir d'un sufix -ETUM: "Si a costat [de col·lectius en -ETUM] hi ha diminutiu i aquest té una -d-, això ens assegura que no estem davant de casos del sufix diminutiu -et, llatí -ITRUS; com que hi ha Castanyadell al costat de Castanyet i Cassanedill al costat de Cassanet, és evident que ha de tractar-se de col·lectius en -ETUM, i el mateix hem de deduir de la parella Altet i Altadill (que signifiquen, doncs, 'conjunt de turons o alts')." (Coromines-1965, I, pàg. 16).

D'altra banda aquest és un tipus de formació que té lògicament altres paral·lels romànics; només a tal d'exemple mencionem alguns topònims hispànics que citen Menéndez Pidal (1950) i Piel (1968 a i b): Faidiel, Faidiello, Louredela, Louradela, Cornudilla, Taxetello (955).

AULEDELL

El mot Auledell existeix en català com a cognom. Existeix també una masia amb aquest nom al Maresme (citada per Badia - 1951, pàg. 258 mapa); no sabem però quina relació pugui tenir amb els portadors d'aquest cognom. Per la seva estructura aquest nom sembla que ha de ser un col·lectiu aulet (< ILICETUM) al que s'uneix el sufix diminutiu -ell.

AVELLANEDELL

Avellanedell és el nom d'un lloc a la vessant nord del coll de Vernedeil, entre el Vallespir i la Garrotxa. Aquest lloc ja apareix en un document del 946, on apareix també el coll d'Ares.

946 ACA Monacals, Girona, perg. de Sant Pere de Camprodon, carp. 1, perg. 2: in territorio Elenense in Valle Asperi in lo[cum que] vocant Collo de Aras vindimus tibi alode [...]t Avellanedello

Es tracta d'una formació sobre el col·lectiu avellanet amb l'addició d'el sufix diminutiu -ell.

BOIXEDEL

El topònim Boixedell designa un afluent de la riera de la Torre, riera que és al seu torn afluent del Llobregat; d'altra banda aquesta formació es troba també com a cognom. Es tracta d'una formació paral·lela a l'anterior: el col·lectiu boixet amb e sufix diminutiu -ell.

CANEDELL (CANAD-)

El mot canadell apareix com a nom comú designant un "cañaveral que sigue el curso de una corriente de agua; fondo de un valle; hondonada" tal com defineix el GMLC.

1005 CEGirona, pàg. 268 (Botet 71): et affrontat ista omnia: de parte orientis ir. canadel quem vocant Cirisol et de meridie in Espidels

1046 CSCugat II 586, pàg. 253: qui afrontat ipsa hec omnia: de parte orientis in terminio de Baneres ... de deinde uadit per ipso cocon et sic peruadit per ipso rio qui discurrit per ipso canadel per tempus pluuiarum et iungit in ipso cap de ipso torrent de ipsa lobatera

1052 CSCugat II 595, p 263: et ipsum alodium de Castelar habet affrontaciones: a parte orientis in ipso collo de Solaneto ... de circio ad ipso cannadel, siue in ipso pugo de Aguilar

És difícil de dir si aquest mot és un derivat de canet (tal com ho feia Balari (1899, pàg. 192) o el DCVB) o si és un derivat de canada. Formes amb -e- en la segona síl·laba apareixen en tres dels documents recollits, entre ells el més antic, de l'any 956. En aquest document es menciona un torrente de ipso Cannedello, situat entre Sobirats i Lavit.

956 CSCugat I 45, pàg. 41: et affrontat hec omnia: de parte orientis in ipso torrente de ipso cannedello qui est termine de Subiratus

També apareix amb -e- en dos documents de Santa Anna dels anys 1040 i 1067:

1040 Alturo, Sta. Anna II 43, pàg. 47: Est ipso mulino ... in chomitatu Barchinonense, infra termin[.] castro Barberano, in locho vocitato sive suprascripto Channedel

1067 Alturo, Sta. Anna II 92, pàg. 107: strata qui pergit subtus mulinos de Cannedel usque ad Sancti Stephani et usque ad Rio Sico

Topònims amb doble sufixació

Observem que en bastants casos el mot designa molins que lògicament estan prop dels cursos d'aigua.

1112 Alturo, Sta. Anna II 166, pàg. 188:
habeat duos de molendinis unum de ipsos de
Cannadel et alius de ipsis de Gontidia

Canedell és topònim a diversos llocs: designa un veïnat de Viladecavalls de Calders (Bages) i un altre a la Selva (a Santa Coloma de Farners). D'altra banda, Lo Canadello, amb la -o final conservada, és un lloc d'Ascó (Ribera d'Ebre).

CASTANYEDEL

Castanyedell és el nom d'un llogaret que es troba a la vall del mateix nom entre Sant Hilari Sacalm i Vilanova de Sau, a les Guïlleries (administrativament pertany a la comarca d'Osona, al municipi de Vilanova de Sau). Es tracta d'un mot format sobre el col·lectiu castanyet; precisament Castanyet és un topònim no llunyà (Santa Coloma de Farners, La Selva).

CORNUDELLA

Aquest topònim, repetit en diversos llocs de la geografia catalana, ha estat explicat per Coromines (1965, II pàg. 82) com una formació diminutiva sobre CORNETA. La forma més propera a l'etimològica es troba en un document de 977 Curnetella; en la resta de documents es troba Cornu-

Curnutella, forma més similar a l'actual en la qual el pas d'-e- a -u- s'explica, sempre segons Coromines, per un procés d'assimilació, ajudat per l'etimologia popular. La documentació recollida es refereix a Cornudella de Valira a l'Alta Ribagorça.

938 ACondal 113, pàg. 266: in aiacencias de castro que dicitur Kastellare ubi surgit flumen Lubrichatus, ad locum ubi dicunt kastro de predicto Madeixone vel villa Curnutellas.

968 DipPallars 203, pàg. 391: et est ipsa vinea in castro Cornutella, in loco ubi dicitur Strata

974 DipPallars 228, pàg. 406: et est ipsa vinea [in castro C]ornutella, in loco ubi dicitur Bosouri

977 DipPallars 240, pàg. 412: et est ipsa vinea in chomitatum Ripacorcense, in termino de castrum Curnetella

987-995 DipPallars 300, pàg. 443: et vobis vindo vinea mea a pogo Curnutella, a Salesu que abeo de meo parentorum

988-996 DipPallars 308, pàg. 446: et est ipsa vinea in apendicio Cornutella, in loco ubi dicitur Poio altum

s. x DipPallars 319, pàg. 454: ut vobis vindo .I. vinea in apenditio Cornutella, in loco ubi dicitur Pogo altum

1023 Puig i Ferreté, Lavaix 13, pàg. 69: vobis vindo vinea mea; est ipsa vinea in castro Cornutella, in loco ubi dicitur Larinsi

Topònims amb doble sufixació

D'altra banda existeixen altres topònims homònims que designen un poble del Montsant (Priorat) i un barri de Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès).

CORNUDELL

A Castellar de n'Hug existeix l'església de Sant Joan de Cornudell (Berguedà). Aquest topònim apareix en el segle ix però en la seva forma de plural Cornudells

949 ACondal 129, pàg. 288: Et est ipsa pecia
in apendicio de Kastellare, in villa Curnudellus

981 Junyent, DipVic 479, pàg. 401 = Udina, La
successió testada 22, p. 168: Et ad Gigone
remaneat ipsum meum alaude quod abeo in
Cornudellos

Cornudells, en plural, és el nom d'un lloc del Maresme, a prop d'Argentona, en un document de 1024. No hem pogut localitzar aquest topònim en l'actualitat.

1024 Alturo, Sta. Anna II 25, pàg. 31: ipsa
via qui vadit de predicto collo et pergit per
Valle Maiore et exit ad Curnudellos

FONOGEDELL

Fonogedell és el nom d'un poble al Lluçanès (municipi de Casserres, Berguedà). Coromines (DECat, s.v. fonoll) explica

aquest topònim com a producte d'una dissimilació del diminutiu en -ell de fonollet, Fonolledell. Cal destacar que un dels llocs que s'anomena Fonollet és precisament molt a prop d'aquest diminutiu (a Puig-Reig, Berguedà).

JONCADELLA

Joncadella és el nom d'una antiga parròquia de Sant Martí de Torroella, al Bages.

OLMATELL

OlmateLL o OlmateLLs és el nom de diversos llocs a prop de Barcelona. En una sèrie de documents del segle XI OlmateLL, usat encara amb article, és un lloc a Santa Eulàlia de Vilapiscina a Sant Andreu del Palomar (actualment al municipi de Barcelona, Barcelonès).

1013 LAntiq. II 162, f. 59 (Mas 323):
parrochiam Sancti Andree vel de Vilapiscina ...
affrontat ... de circi in ipso olmatello

1043 LAntiq. II 238, f. 81: in parrochia
Sancti Andree in termine de uila piscina in loco
que dicunt ad ipsa ventosa ... De occiduo in
strada publica qui pergit de barchinona uel ad
ipso ulmatel

1044 LAntiq. II 238, f. 81 (Mas 565):
affrontat hec omnia de parte circi in uia qui
pergit ad ipso pontonal ... de occiduo in strada
publica qui pergit ad barchinona uel ad ipso
ulmatel

Topònims amb doble sufixació

1047 LAntiq. II 294, f. 96 (Mas 598):
affrontat hec omnia de parte circi in ipso
holmatello

D'altra banda en un document de 1062 Olmateills, en plural, és el nom d'una muntanya

1062 LAntiq. II 340, f. 114: in predicta
celada usque ad cacumina illius montis qui
nominatur ulmatels

Així mateix Olmateills és també el nom d'un paratge al delta del Llobregat (a Sant Boí) en un document de Sant Cugat de 1158:

1158 CSCugat III 1021, pàg. 190: Est iam
dictus mansus in parrochia sancti baudili in prato
de lanera. Affrontat ... a meridie in marina que
vocant de olmatellos

i Olmatell, en singular, és el nom d'un coll de la serra del Corredor al torrent de Tapioles (prop de Vallgorguina) en un document de Sant Cugat de 1077.

1040 Miret, Terrassa 111, pàg. 494: in
comitatu Barchinonense ... afrontat de oriente in
alodium ... de Ganzelmo sive quod est de Olibano
Sendredi vel in rio de Tapiolas ac in ipso collo
de Olmetello

1077 CSCugat II 691, pàg. 352: Habet namque
affrontaciones ... in rivo de Tapioles hac in ipso
collo de Olmatello

Aquesta base toponímica presenta algunes dificultats. En primer lloc veiem que la vocal -a- hi és constant al contrari que en el cas de Canadell (cf. supra). Només en el cas del

document de 1077 apareix la vocal -e-. Coromines (DECat s. v. om) indica que caldria partir d'una forma ULMATA + ELLUS (cf. occ. ant. olmada 'lloc poblat d'oms') més que no pas d'ULMETA + ELLUS. Un segon problema és la presència constant de la -t-, no solament en els documents de redacció llatina sinó també en el cognom Aumatell que sembla ser una forma paral·lela al topònim Olmatell.

OLMEDELLA

Un topònim paral·lel al que acabem de comentar però en la seva forma femenina apareix en un document de Vic, designant un lloc al comtat d'Osona:

982 Junyent, DipVic 485, pàg. 408: et sunt ipsas terras in comitatu Ausona, in terminio de castrum Sancti Stefani, in locum que dicunt ipsa Garga, in ipsa Olmedella.

SALZEDELLA

Salzedella és un topònim al Baix Maestrat. Un altre cop sembla format amb una base salzada amb el sufix -ella.

VERNEDELL (VERNA-)

El topònim Vernedell (Vernadell) designa un coll entre el Vallespir i la Garrotxa. Sembla que en la seva base

Topònims amb doble sufixació

etimològica aquest topònim ha de tenir el seu origen en un compost de vernet amb el sufix diminutiu -ell.

Finalment cal comentar els cognoms Telledella (escrit sovint Tayadella) i Pinedell que semblen descansar en formacions del mateix tipus: Telleda i Pinet respectivament. Moll (1982, pàg. 244) explica precisament així el primer d'aquests topònims. També hem de fer menció del topònim Cassanedill que Coromines (1965 I, pàg. 16) cita com a paral·lel a tots els que hem citat.

1.2.2.- Col·lectius en -osus

Contrastant amb la gran quantitat de topònims que presenten un sufix diminutiu -ell -ella unit a una base amb -ETUM -ETA, només hem pogut trobar-ne dos que presentin el mateix sufix diminutiu sobre una base en -osus -osa.

En documents d'Urgell aprareix un lloc anomenat Cercosela que Baraut situa a la comarca de la Noguera:

1032 (orig.) Baraut, DocUrgell 456 (Urgellia 4, pàg. 158): in comitatum Orgellitense ... ad ipsa ecclesia que dicunt de Guansero cum suos terminos ... Et pervenit ad ipso torrente de ipsa Cercosela

1101 Baraut, DocUrgell 1192 (Urgellia 9, pàg. 21): cum aliis alaudes que comparavi de Guilabert Guifré ad ipsa Cerchosella ... et ipsas vineas qui sunt ad ipso reger de la Cerchosella ... Et dimisit ad Pere Mir pecia .i. de terra apud .i. vinea qui est ad ipsa Cerchosella

De la mateixa manera en un document de Vic del segle x apareix un lloc anomenat Espinosella a Taradell:

966 Junyent, DipVic 376, pàg. 314: in comitatum Osona, in terminio de castro Taradello, in fines de villa Spinosella, prope rio de Mulas et de Ossore

2.- Topònims amb doble sufix col·lectiu

2.1.- Topònims compostos -ETUM + -ARIUS

COL·LECTIUS DE BOIX

Boixeder

Els derivats col·lectius de boix presenten la particularitat de ser força rics en derivacions sufixals toponímiques, no sempre fàcils d'explicar. El mot boixeder, encara viu avui com a col·lectiu, sembla que ha d'ésser un compost amb el sufix -ARIUS sobre una base ja formada amb un sufix -ETUM. Coromines ha recollit aquest mot com a nom apel·latiu al Pirineu (cf. DECat s. v. boix); també apareix documentat com a nom comú al DCVB.

Boixeder apareix en diversos documents d'Urgell i un d'Osona. En el document més antic que n'hem recollit boixeder és amb tota seguretat un nom comú ja que apareix en una enumeració de vegetals que componen un bosc de Pallerols (municipi de Montferrer i Castellbò, Alt Urgell).

Topònims amb doble sufixació

935 Baraut, DocUrgell 95 (Urgellia 2, pàg. 71): dono ad Sancte Marie Sedis ipso bosco qui est prope Pallerols cum omnibus argelagariis vel surusculariis et boxedariis

També és apel·latiu en el següent document del segle x:

975 Baraut, DocUrgell 168 (Urgellia 2, pàg. 117): adfrontat ... de alias II partes in rochas et in boxedarios

En la resta de documents boixeder apareix com a límit de terrenys; en tots els casos sembla ben propera la seva funció com a nom comú:

1036 ACA Ramon Berenguer I, nº 4: in comitatu Ausona, in ualle Riopullo, in locum que vocant Artigas ... Et affrontat de circi in boxeder

1040 Baraut, ActCurgell 49 (Urgellia 1, pàg. 122): donamus atque concedimus unam terram ... qui affrontat ... de quarta parte in ipso boxeder

1098 (1042-1068) Baraut, DocUrgell 1166 (Urgellia 8, pàg. 95): dono predicte ecclesie beate Marie de Tolo et clericis illius loci de ipso bosco de Cadi ... et affrontat ... de alia parte in boxeder de Orden

Boixedera

En la documentació llatina recollida apareix repetidament Boixedera com a nom d'una vila al comtat d'Urgell. Baraut indica només que es tracta d'un terme a la

Seu d'Urgell (Alt Urgell) però no localitzable actualment. El topònim apareix com a cognom d'un personatge en el document de 1003:

942 Rubio, Documentos 133, pàg. 160 = ACondal 121, pàg. 278: afrontat in Urgello ... de una parte in ipso Arzero, de alia in rivo de Boxedera

977 (orig.) Baraut, DocUrgell 171 (Urgellia 2, pàg. 121): ipsum meum alaudem in loco nuncupante Boxetaria ... et ipsas IIII pecias de terra cum ipso prato qui sunt in Boxetaria ... et ipsa villa iam dicta Boxetaria

988 (orig.) Baraut, DocUrgell 214 (Urgellia 3, pàg. 6): et ipso alode et fevo quem habemus in Boxedera vel infra suas fines

1001 Baraut, DocUrgell 271 (Urgellia 3, pàg. 101): ipsam uillam de Boxedera

1003 Baraut, DocUrgell 288 (Urgellia 3, pàg. 120): elegi vos meos manumissores ... et Seniofredo de Boxetera

1020 (orig.) Baraut, DocUrgell 360 (Urgellia 4, pàg. 73): Est in comitatum Orgeli, in apendicio Sancta Maria Sedis Vico, in vila que dicunt Boxedera

1035 Baraut, DocUrgell 477 (Urgellia 4, pàg. 176): In primis ad sancta Maria Sedis Vico ipsos alodes que habeo in Boxedera, id sunt casas, casalibus, ortis ...

1047/1048 Baraut, DocUrgell 612 (Urgellia 5, pàg. 135): plenam potestatem habuissen cannonici Sancte Marie suum alaudem de Nocholono vel de Boxedera apprehendere et tenere

Topònims amb doble sufixació

1102 Baraut, DocUrgell 1201 (Urgellia 9, pàg. 32): **dederunt Calbiziano et Lezirt ex ipsa alodia que sunt in Boxedera et in Nocolo**

1166 ACUrgell, Cart. I 3, f. 9: **dono atque presentialiter trado canonicè Beate Marie uillam de Boxedera et totum honorem de Sosagarre**

Deu ser un lloc diferent, per bé que molt proper, la Coma de Boixedera que un document de 1065 situa a la Vall de Caboet (Alt Urgell):

1065 Miret, Organyà 61, pàg. 435: **in valle Capodecii in villa Vilar, in apendicio Sancti Michaelis, in locum ubi dicunt ad ipsa coma de Boxedera**

Boixeder, com boixedera, són una espècie de col·lectius d'un col·lectiu; el significat etimològic seria 'lloc poblat de boixedes'.

Aquests col·lectius doblement sufixats amb sufixos col·lectius no són especialment abundants en la toponímia. per això és destacable el que sembla ser un altre derivat del boix, el topònim Boixadors (municipi de Sant Pere de Sallavinera, Anoia). El topònim apareix documentat des del segle XI (vegeu la documentació que en dona Turull, 1991, pàg. 69). La base etimològica d'aquest topònim presenta alguns problemes; si bé sembla clar que es tracta d'un derivat de boix, no és clara la filiació dels sufixos que s'hi han afegit; -ador és habitualment el reflex català d'-ATOREM que s'usa particularment en derivats per formar noms

d'oficis però és clarament inadequat al nostre topònim. Una base amb un sufix -ETUM sembla poc probable vista la unanimitat de la grafia -a- a l'interior d'aquest mot en tots els documents des del segle XI.

3.- Conclusions

A tall de conclusions podem destacar la quantitat de topònims, derivats a partir de col·lectius en -ETUM (-ETA), que hem pogut registrar. La major part són diminutius creats mitjançant el sufix -ELLUS (-ELLA): Auledell, Avellanedell, Boixedell, Canadell, Canadella, Castanyedell, Cornudell, Cornudella, Fonogedell, Joncadella, Olmedella, Pinedell, Pinedella, Salzedella, Talladella i Vernadell. Hi ha també el derivat Cassanedell. Són un nombre molt més reduït els derivats amb el sufix -OLUS: Acerèdol, Cercèdol, Cardèdol. Finalment Boixeder i Boixedera representen una espècie de col·lectius de col·lectiu mitjançant el sufix -ARIUS. Cal destacar que en la documentació medieval tant boixeder com canadell poden actuar com a nom apel·latiu.

Són també molt abundants els topònims formats amb un sufix -OLUS que s'afegeix a una base formada amb un sufix -ARIUS: Bruquerol, Jonqueroles, Noquerola, Feneroles, Fiquerola, Folqueroles); en menys casos aquest sufix s'uneix a una base en -EA (Rovirola, Cassanyola, Castanyola)

En alguns casos es poden considerar clarament aquests topònims com a derivats toponímics d'altres noms de lloc; en altres casos la relació amb un altre topònim no és tan clara.

10 - SUBSTITUCIÓ HISTÒRICA DE SUFIXOS

SUBSTITUCIÓ HISTÒRICA DE SUFIXOS

Vist des d'una perspectiva històrica, hi ha un fenomen que ha cridat la nostra atenció però que no hem vist que hagi merescut comentaris aprofundits per part dels estudiosos si bé a vegades s'ha assenyalat aïlladament. Es tracta del fet que certs topònims que, en època medieval es documenten amb una forma determinada, amb un sufix concret, s'han identificat modernament amb altres topònims actuals formats sobre el mateix nom de planta però amb un sufix diferent. És a dir, s'ha donat al llarg de la història d'un topònim concret un canvi de sufix, la substitució d'un sufix col·lectiu per un altre. També, com a variant d'aquest fenomen històric, en alguns casos es pot constatar l'aparició d'un sufix en un topònim que trobem documentat històricament com a mot no sufixat però que s'identifica amb un topònim modern sufixat o també el cas invers, un topònim apareix sufixat històricament però com a mot simple en la seva forma actual ⁵¹.

⁵¹ - Associat a aquest fenomen es pot considerar també el dels relativament freqüents canvis de nombre (de singular a plural o a l'inrevés) que es troben en l'evolució històrica de certs topònims. És un tema que no comentarem aquí.

Substitució històrica de sufixos

Aquesta substitució històrica de sufixos no és un fenomen absolutament generalitzat sinó molt esporàdic (especialment si es considera des d'un punt de vista percentual de tots els topònims implicats); potser per això, si bé s'han observat i comentat casos concrets, no s'ha estudiat com a fenomen conjunt; però tanmateix creiem que, encara que només se'n donin alguns casos, val la pena de comentar-los.

El primer d'aquests exemples el constitueix un cas de substitució del sufix -et, documentat així en època antiga, per un sufix -ós. Efectivament en el text de l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell apareix, entre molts d'altres, un lloc anomenat Gavarret a la Vall de Brocà:

ca. 860 Baraut, ActC Urgell 2, pàg. 52. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: tradimus eciam omnes parrochias comitatu Cerdaniensem ... uel Pardinas atque Kaballera, siue eciam Lilieto uel Bocrano, cum Gavarreto, atque Bagazano...

Aquest topònim continua apareixent amb la mateixa forma i referit al mateix lloc en altres documents d'Urgell i del monestir Sant Llorenç prop Bagà, situat també a la vall de Brocà:

947 (orig.) Baraut, DocUrgell 110 (Urgellia 2, pàg. 81): vindimus nos tibi terra nostra quem avemus in valle Bucranense, in agacencia de villa Gavarreto vel ad ipso obago

972 StLlorenç 31, pàg. 191: est in comitatum Cerdaniense in valle Bucurano infra fines de Gavarredo

1016 StLlorenç 63, pàg. 203: et est hec omnia in comitatum Cerdaniense, in valle Bucranense in agencias de Gavarred

1036 (4 nonas Novembre) ACA Pardinela n° 9: in comitatu cerdaniense in valde Bucuranense in apendicio de Gavarredo

1106 Baraut, ActC Urgell 77, pàg. 166. Consagració de l'església de Sant Vicenç del Rus: terminos quoque parrochie ... secundus ab africana parte in terminio vallis de Lilled, terminus vero ab ocassu in terminio ville Gabarred

Ara bé, P. Pujol, en fer la llista dels topònims que apareixen en l'acta de consagració de la Seu d'Urgell (1917, pàg. 113), identificà aquest Gavarret com a corresponent al poble actual de Gavarrós (situat sota el Puigllançada, a l'actual municipi de Guardiola de Berguedà), identificació que sembla correspondre segons l'ordre que se segueix en l'enumeració dels llocs en l'acta. Pujol no fa cap comentari sobre el canvi de sufix. Meyer-Lübke, en el seu estudi sobre el noms de lloc que apareixen en aquesta acta de consagració (1923, pàg. 21), repeteix la identificació que havia fet Pujol indicant només que es tracta del nom de planta gavarrera però sense fer cap menció al canvi de sufix.

Griera (1931, pàg. 43), entre els exemples de grafies -o- per -e- que indicarien el pas de la vocal -e- tònica tancada a la vocal tònica neutra en català antic, cita el

Substitució històrica de sufixos

Gauarreto de l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell identificat amb el modern Gavarrós. En tot cas, sembla que s'hauria de parlar més aviat de canvi de sufix. L'exemple fou recollit per Badia (1981, pàg. 142) i per Rasico (1982, pàg. 41).

Un canvi de sufix semblant succeeix amb un dels topònims que apareix en un altre document molt ric des del punt de vista onomàstic, l'acta de reconeixement de propietat de Sant Joan de les Abadesses de 913. Es tracta del topònim Ginebrosa:

913 ACondal 38, pàg. 158: et nos habitatores
de villa Ienebrosa

El mateix topònim ja havia aparegut uns vint anys abans en l'acta de consagració de la mateixa església:

887 ACondal 4, pàg. 105: dono ... ad domum
sancti Ioannis Babtiste decimas et primicias ...
de villare Genebrosa

Aquest topònim ha estat identificat pels estudiosos amb El Ginebret (a Sant Pau de Seguries, Ripollès). Badia en el seu estudi de la toponímia en l'acta de reconeixement de Sant Joan de les Abadesses (1961, pàg. 95) proposa una explicació per aquesta substitució: "remarquons le changement du suffixe, qu'aurait provoqué peut-être la présence, dans la même contrée, de La Ginebrosa, déjà indiquée". És a dir, l'existència d'un altre lloc homònim i proper hauria provocat la substitució del sufix en aquest topònim per desfer possibles ambigüetats. Altres autors que han estudiat la

toponímia d'aquest document assenyalen també el canvi de sufix però sense proposar explicacions, així per exemple Kremer (1974, pàg. 63) reprèn la identificació del topònim feta per Badia i Junyent i indica només "mit Suffixwechsel". La mateixa identificació apareix en l'Atlas històric de Catalunya (BOLOS - HURTADO, full 10) però naturalment, pel tipus d'obra on s'insereix aquesta identificació, no s'hi fa cap comentari.

En tot cas cal observar que aquí la substitució de sufixos s'ha produït exactament a l'inrevés que en el primer cas que comentàvem. Així mentre en el primer cas el sufix -ós substituïa -et, ara -et substitueix -osa.

Més problemàtica resulta la identificació que es fa en l'índex del Cartulari de Sant Cugat del Vallès del topònim Castanyola que apareix en el següent document com a nom d'un lloc situat al comtat d'Osona:

981 CSCugat I 136, pàg. 113: in comitatu
Ausona, uocabiles locos: id est Castaniola et
Schiros, et in Terradellas

Aquest lloc s'identifica en l'índex del Cartulari amb el poble de Castanyedell (Vilanova de Sau, Osona). Si això fos realment així la substitució s'hauria produït en els dos elements sufixals: Castanyedell està format sobre Castanyet i no sobre Castanya, és a dir que tant el sufix col·lectiu (-EA) com el diminutiu (-ola) haurien estat substituïts per uns altres sufixos (-et i -ell, respectivament) amb les mateixes funcions.

Substitució històrica de sufixos

En altres casos l'evolució històrica comporta la pèrdua o addició d'un sufix. Coromines, comentant l'obra de R. Amigó (1979) sobre la toponímia de Vilallonga de Ter, explica que el topònim actual El Maçà "ha de ser el mateix indret que els autors han llegit en un pergami de 1297: in nostris pasturis de Medianello et Mazanosa, i creuen que és un nom que no ha deixat rastre". En aquest cas es tractaria d'una forma que hauria estat històricament sufixada i que en la seva forma actual ha perdut el sufix -osa.

El cas invers sembla haver succeït amb un topònim que trobem documentat a finals del segle x en els diplomes carolíngis:

958 DipCarol I, pàg. 96: et vallem Leco cum
ecclesia Sancti Salvatoris .. de sexta montem
Cogollem

L'editor d'aquest document, R. d'Abadal, identifica el topònim Cogollem que hi apareix amb l'actual pic de la Cogullosa, a la vessant esquerra de la riera de Fillols, al Canigó. En aquest cas, entre la forma històrica i l'actual, s'observa una addició del sufix -osa col·lectiu.

Aquests dos últims casos serien, si els topònims estan identificats correctament, ben notables perquè el canvi històric, la pèrdua o addició d'un sufix, suposa, a més, un canvi de gènere, en el primer cas de femení a masculí i en el segon de masculí a femení.

Sobre aquests exemples no es pot dir, però, gaire cosa; en alguns d'aquests casos fins i tot potser la identificació dels topònims sigui dubtosa. En tot cas cal remarcar que la substitució sembla haver-se produït en una època relativament tardana (posterior al segle XII o XIII), cosa que potser en alguns casos pugui ser una indicació sobre la vitalitat de certs sufixos fins a una època determinada.

11 - ELS SUFIXOS COL·LECTIUS EN LA LLENGUA ACTUAL

ELS SUFIXOS COL·LECTIUS EN LA LLENGUA ACTUAL

La finalitat d'aquest capítol és la d'intentar posar de relleu quines són les tendències que s'observen en la llengua catalana avui en dia pel que fa a la formació dels col·lectius vegetals mitjançant sufixos. Aquesta caracterització ens sembla que pot ser útil per a comprendre millor les tendències que ha sofert la llengua en el seu desenvolupament històric fins a l'actualitat en aquest punt. Així volem fer remarcar que no es tracta aquí de fer una investigació exhaustiva sobre aquest tema, que podria constituir per si mateix l'objecte d'una altra tesi, sinó de fer veure a grans trets quin és l'estat de la llengua pel que fa a aquesta qüestió i poder així establir una comparació amb el que la toponímia revela sobre la llengua més antiga; es tracta de veure quins sufixos són vius i productius avui en dia, quins ja no ho són, quines formacions conserva la llengua comuna construïdes amb sufixos ja no productius, quina és la distribució geogràfica o dialectal d'aquests sufixos, etc.

Amb aquest objectiu ens ha semblat oportú de fer una exploració en dos fonts de materials molt concretes: una, el DGLC que, per tal com és l'obra lexicogràfica normativa per

Sufixos col·lectius en la llengua actual

al català, hauria de contenir els mots que són comuns i habituals en una gran part del territori, amb discreta acollida de dialectalismes o arcaïsmes fora de l'ús més general. La segona d'aquestes fonts són les dades d'enquesta recollides entre els materials de l'ALDC; aquests materials, a més de proporcionar-nos dades pel que fa a la vitalitat real dels diversos sufixos en la llengua més actual, ens donen una informació valuosíssima sobre la seva distribució geogràfica, indicacions que evidentment no dona un diccionari normatiu, i que hem intentat de cartografiar.

Aquestes dades creiem que són suficients per establir les tendències generals del català en aquest aspecte. Evidentment aquestes observacions es podrien ampliar amb altres dades d'obres lexicogràfiques com el DCVB, amb informacions extretes de monografies dialectals, amb enquestes, etc., però, com hem dit, la intenció d'aquest capítol és únicament la de constituir un punt de referència i no una monografia que podria fer-se tan àmplia com la que centra aquest treball.

1.- La introducció de col·lectius vegetals en el DGLC

En aquest apartat intentarem de veure com estan representats els col·lectius vegetals al Fabra i altres diccionaris; quins són admesos i quins no, i quins són els criteris seguits. Això, junt amb els resultats d'enquestes dialectals ens hauria de permetre de deduir quines són les tendències de la llengua moderna quant a la formació de col·lectius. És evident que un diccionari general en principi

no ha d'incloure formes dialectals molt localitzades, d'àmbit molt reduït; això, com veurem, no sempre és així en el DGLC però a grans trets en podem extreure conclusions sobre les principals tendències del català en aquest camp.

L'interès de P. Fabra pels noms relatius a la botànica sembla que era gran. Això es posa de manifest en la correspondència que mantingué amb Font i Quer i Miquel de Garganta, correspondència que ha estat editada i estudiada per Carles Riera i Joan Vallès (FABRA - FONT I QUER - GARGANTA). A través de la comunicació epistolar entre aquests personatges és possible de seguir la inclusió dels col·lectius botànics en el diccionari de Fabra.

En el moment de la redacció del DGLC Fabra comptava amb l'ajut de Font i Quer per a la definició dels termes botànics. El fet que Font i Quer estigués destinat al Marroc li impedí de dedicar-se profundament a aquesta tasca i la confià al jove botànic Miquel de Garganta, encarregant-se ell de la revisió de les propostes de Garganta. La col·laboració d'aquests experts fa que el Diccionari de Fabra sigui una obra molt acurada pel que fa a les definicions del camp botànic i que inclogui, a més, els noms científics llatins dels vegetals, cosa que permet d'identificar clarament cada espècie sense l'ambigüetat que moltes vegades presenta la llengua popular.

En un moment determinat d'aquesta feina, Garganta dirigí una carta (datada el 4-IV-29) a Font i Quer on, entre d'altres comentaris, suggeria "Potser no estaria del tot malament introduir-hi col·lectius; com exemple alzinar:

Sufixos col·lectius en la llengua actual

podria definir-se (millor que com a bosc d'alzines) dient que és una associació caracteritzada per la presència de l'alzina. La dificultat amb que hom topa és el recordar-los o dit més planerament saber-los. Són vocables que es mantenen vius a pagès, jo n'he sentit de molt bells, com nabera, gramera, brucatar; la major part per trobar-los tinc d'acudir als cognoms o a la toponímia" i en dóna una llista composta per 6 en -er (argelaquer, bover, bruquer, conteller, espiqoler, junquer), 7 en -ar (aulinar, brucatar, qinestar, juncar, llorar, olivar, avellanar), 4 en -et (dels quals tres en plural, aulets, castanyets, olivets, pomaret), 7 en -era (bledera, bruquera, fonollera, gramera, junquera, nabera, coquera), una vintena llarga en -eda, i també rovira com a forma isolada. Encara afegeix com a comentari que perareda i salqueda han de trobar-se en el mateix cas i que "potser per aquest procediment es trobarien algunes etimologies" (loc. cit. pàg. 45-46).

La resposta de Font i Quer (datada el 2-V-1929) és afirmativa: "És clar també que cal de totes passades consignar els col·lectius fitogeogràfics. Alzinar és una associació en la qual domina l'alzina. La llista que en dóna està bé. Però me sembla millor pomeret (de pomereda) que pomaret, albereda que albareda (der. d'alber). Hi ha variants d'alguns noms que'm dóna: com fonolleda, junceda, rovira, olivar, avellanar, salzereda, etc. Molts cops el col·lectiu no és propi d'una associació, en el sentit geobotànic del mot. Aleshores caldrà substituir aquella definició, dient, per exemple, que una fonolleda és una agrupació de fonolls" (loc. cit. pàg. 48).

El dia 19 del mateix mes Garganta va escriure a Fabra la mateixa proposta "També li parlava [a Font i Quer] de la conveniència d'addicionar al diccionari els col·lectius (se'n mostra partidari), molts dels quals no els conec més que com a cognoms o com a toponímics, d'altres els he sentit a alguns pagesos. Una gran dificultat és recordar-los. Us poso una llista amb els que sé, potser s'hi trobarien algunes etimologies i algun que com indico me li ha afegit En Font. No tots es poden definir igualment, uns corresponen a veritables associacions fitogeogràfiques i altres a agrupacions de tal o qual planta" (loc. cit. pàg. 54).

Observem que en les dues cartes Garganta insinua la possibilitat d'extreure col·lectius de l'onomàstica i que els dos botànics insisteixen en la necessitat de distingir en les definicions entre el que són veritables associacions ⁵² i el que són agrupacions d'un determinat vegetal.

Dels col·lectius que trobem representats en el DGLC podem deduir que Fabra seguí només fins a cert punt els consells que li donaren. Evidentment el DGLC inclou col·lectius vegetals però la distinció científica entre el que és una associació geobotànica i un simple grup de vegetals no hi és especificada: així alzinar es defineix com un "lloc plantat d'alzines", o avetosa com un "bosc d'avets" ⁵³. Lògicament tampoc no seguí Fabra el consell d'extreure

⁵² - Vegeu per exemple la definició que en dóna en la GEC Oriol de Bolòs.

⁵³ - Sí que apareixen en canvi en el DLC: alzinar "2. Comunitat vegetal, densa i ombrívola, en la qual predominen arbres de poca alçària, especialment alzines" o avetosa "2.

Sufixos col·lectius en la llengua actual

aquests noms de l'onomàstica. Tampoc no incloqué tots els noms proposats per Garganta: per exemple no hi apareix cap dels col·lectius proposats en -er(a), cosa que és un indicatiu sobre la productivitat d'aquest sufix en la llengua.

Seguidament intentarem de veure quins són els col·lectius que apareixen en el DGLC i quins han estat els criteris i les fonts de la selecció.

1.1.- Col·lectius masculins en -et

En el DGLC (la ed.) solament figuren aulet, olivet, canyet, vinyet. D'aquests quatre un és definit solament per una accepció secundària: canyet és el "lloc on es llencen o enterren les bèsties mortes", accepció molt viva de la qual Fabra no podia prescindir. No recull en canvi l'etimològica 'lloc poblat de canyes' que segons el DCVB seria persistent a Mallorca (sense exemples, però). Aulet és definit com a "bosquet d'alzines joves" (en canvi auleda és definit com "alzinar") i olivet com "oliverar petit". Solament vinyet és un simple col·lectiu: és definit com a "vinyar", que seria la forma prioritària, no solament respecte a vinyet sinó també respecte a vinyer.

Hem vist que aulet i olivet són definits associats a una idea de petitesa. Pel que fa al primer Coromines (DECat, s.v. alzina) critica: "El Dfa defineix aulet com a 'alzinar

Comunitat vegetal forestal densa i sovint rica en espècies en la qual sol dominar l'ayet".

d'alzines joves' i aulina (com si fos un mot diferent d'alzina), com 'alzina jove': això, evidentment fantàstic, i allò dubto molt que ho sigui menys. Definicions donades per amics que no coneixien bé els mots". Com podem veure Coromines no es decideix a condemnar del tot una definició amb matis diminutiu per aulet. La font de Fabra era segurament el DAq que defineix aulet amb aquests mots "bosquet d'alzines joves" i el DAq no fa més que extreure aquest significat de l'exemple que dona, un document de 1551 (Espinelles) que també reproduïx el DCVB: "no puguem tallar aulets ni bosch gros sinó brollars e ginestars".

Més difícil és de justificar el diminutiu a olivet (apel·latiu viu a l'Empordà). Victor Català, del Baix Empordà, escriu (exemple que porta el DCVB): "hi havia grans olivets de soques fosques i esparracades". Ara Fabra s'inspira en la definició que dona el DAq, altrament bastant confusa; l'article diu així: "oliverar, camp d'oliveres -- olivera (Figueres) -- oliverar petit, una dotzena d'oliveres".

Observem, doncs, que Fabra inclou solament els col·lectius en -et que tenen una certa vitalitat: vinyet, olivet, aulet i dona els significats d'acord amb les seves fonts o amb la informació obtinguda. No hi ha cap manipulació.

Sufixos col·lectius en la llengua actual

1.2.- Col·lectius femenins en -eda

En el DGLC els col·lectius vegetals en -eda són 38, o 37 si no contem el mot fullareda definit com a "fullam" que no fa referència a cap planta. Són els següents: albereda, alzinada / auleda, arboceda, arboreda / arbreda, arceda, avellanada / avellanereda, boixeda, castanyeda / castanyereda, faqeda, fanaleda, fonolleda, freixeneda, fullareda, ginebreda, lloreda, noquereda, oliveda / olivereda, omeda, pineda, plançoneda, pollancreda / pollereda, rebolleda, roureda, salzeda / salzereda, sureda, tarongerada, timoneda, tremoleda, ullastreda, erveda, xifreda.

Alguns d'aquests noms presenten una estructura que caldrà explicar: ens referim sobretot a pollereda i xifreda. El primer sembla que pertany al mateix tipus que pinareda que estudiem en un altre lloc; es tracta d'un col·lectiu de col·lectiu, o si es vol un col·lectiu hipercharacteritzat. Com que no existeix cap arbre anomenat *poller cal partir més aviat de pollar que existeix, almenys a Mallorca, com a col·lectiu de poll (DAg i, amb exemples, DCVB). Llavors s'hauria d'escriure pollareda i no pollereda. Al DCVB hi ha les dues entrades, la primera remet a la segona i a pollereda cita un vers d'Espriu, que com és natural respecta l'ortografia fabriana. El mot no és registrat al DAg. Coromines, no cita tampoc el col·lectiu pollar però explica que Fontserè "anotava el col·lectiu pollareda (add. al DOrt.)

probablement modelat sobre albereda" ³⁴ (DECat s.v. poll III). No podem ara fer una recerca sobre les fonts de Fabra per al mot, però tot sembla indicar que la base en la llengua parlada és molt dèbil.

El segon mot xifreda no apareix ni al DAG ni al DCVB ni és mencionat per Coromines. Potser estigui format sobre xifra, el nom del fruit del xiprer, xifrer a l'Empordà, sobre el model de castanyeda que aparentment és un col·lectiu format sobre el nom del fruit i no de l'arbre, però que en realitat descansa sobre el primitiu nom de l'arbre. Com l'anterior no sembla un mot gaire arrelat enlloc.

Un altre mot presenta problemes d'un altre tipus: fanaleda. Fabra distingeix fanal que designaria una herba que té el "fruit vesiculós com un fanalet" de fenal "nom de diverses gramínies". La mateixa distinció es fa en el DCVB. Llavors Coromines (DECat, s.v. fanal): "Com a nom de planta, fanal i derivats, és grafia merament incorrecta en lloc de fenal (fenalet, fenaletes, etc.); i, per més que el DFa i AlCM les hagin admeses totes dues --fent alguna distinció botànica artificial, que el lingüista ha de declarar infundada-- solament fenal, fenaleta, fenalet és ortografia correcta". I en nota: "Són històries tàrtares les explicacions que donen de semblança amb la forma d'un fanal: per la flor, sembla que diuen. Quina és la flor que, amb bona voluntat, no se li pugui trobar alguna analogia amb una fanalet!". Per a mi el problema no és aquest perquè no estem

³⁴ - Coromines es refereix a anotacions manuscrites fetes per Eduard Fontserè en el seu exemplar del Diccionari ortogràfic de Fabra.

Sufixos col·lectius en la llengua actual

en condicions de saber si la planta descrita per Fabra pot ser associada a alguna de les gramínies designada amb el nom de fenal. El problema que ara ens interessa és el de fanaleda. La font de Fabra per a aquest mot deu ser el DAq i la font del DAq deu ser el vers de Verdaguer (Obres III, 105): "mirant com per l'exuta fanaleda s'escorre l'aygua freda ...". El DAq diu que el mot designa el "lloc on creix l'herba dita fanals"; ara fanals per a ell és l'"herba que sol menjar el bestiar (Borredà, Centelles)", és a dir les gramínies que ara designem per escrit amb la grafia fenals, d'acord amb l'etimologia (l·latí FENUS 'fenc'): són aquestes gramínies les que poden donar lloc a col·lectius, bé que el col·lectiu més freqüent és el plural fenals també topònim (Fenals, cala i platja prop de Lloret de Mar). És ben curiós que quan Coromines consigna fanaleda (DECat, s.v. fenc) com a paraula no registrada abans en altres diccionaris citi com a autoritat el mateix passatge de Verdaguer; ho fa més extensament i seguint l'Edició Popular de 1917-25, molt corregida (Fug. a Egipte, ed. Popular I, Cat, pàg. 36). Tot sembla indicar que la fanaleda de Verdaguer fa referència a un prat on abunden els fenals. De totes maneres, sigui quina sigui la grafia, es tractaria d'un hàpax.

Aquests tres noms, pollereda, xifreda i fanaleda, són els únics que presenten una grafia o una estructura no regular, que era necessari explicar.

Allò que aquí interessa majorment és veure com Fabra ha acollit i ha tractat aquests col·lectius en -eda. En primer lloc podem observar que hi són representats la major part dels arbres que a Catalunya més freqüentment formen boscos

(alzina, alzina surera, pi, roure, castanyer, faig, om, freixe, vern, àlber, pollancre); també hi ha un bon nombre d'arbustos (boix, arboç, arç, ginebre), menys representades són les plantes que formen matolls i prats; hi ha un sol arbre de verger: el taronger. Això respon, naturalment, a una realitat lingüística que el qui fa un diccionari general ha d'acceptar si no vol forçar les coses acollint arcaïsmes i termes d'àrea geogràfica reduïdíssima o bé extraient col·lectius de la toponímia. Això darrer ja hem dit que Fabra no ho fa. En canvi el fet de poder disposar d'una font escrita per a un mot, sembla que tenia per a Fabra un gran pes a l'hora d'acollir-lo en el diccionari: així el mot tremoleda del qual el DAG dona un exemple contingut en un document d'Espinelves de 1587 ("una artiga de ginestar i tremoleda"), també l'usa Guerau de Liost (1908), citat pel DCVB, solament d'això hom pot deduir que és o era un mot viu al Montseny; el seu ús en la llengua parlada ha d'ésser molt restringit i local però el fet d'aparèixer per escrit és decisiu a l'hora d'acollir-lo en un diccionari general.

En el DGLC aquests compostos en -eda són definits de la mateixa manera: "lloc plantat de + el nom de la planta en plural"; aquesta fórmula presenta la variant "indret plantat de .."; no sembla que l'ús dels termes "lloc" i "indret" obeeixi a un intent de matisació (una roureda és un "indret plantat de roures" i una faqeda és un "lloc plantat de faigs"). No usa mai els termes "bosc" (o "bosquet" o "matoll") usats per altres diccionaris.

Una de les característiques dels col·lectius vegetals és que són molts els que tenen un sinònim en el diccionari.

Sufixos col·lectius en la llengua actual

Entre els col·lectius en -eda alguns no en tenen. Són els següents: albereda, fanaleda (fenal-), freixeneda, rebolleda, roureda, sureda, tremoleda, verneda.

En altres tres casos el sinònim és també un col·lectiu en -eda: arbreda / arboreda, pollancreda / pollereda (pollar-), salzereda / salzedada. El mencionat en primer terme és el prioritari; això vol dir que en el DGLC salzedada és definit com a "salzereda", mentre que salzereda és definit com a "lloc plantat de salzes". La preferència de salzereda sobre salzedada pot semblar una mica sorprenent atès que en el diccionari hi ha salze però no sàlzer, forma ben antiga. En el DCVB apareix salzerar (Verdaguer) i altres formes amb -r-.

El terme en -eda (o un dels dos termes en -eda) és prioritari en els següents casos: noquereda / noquerar, noqassar; fajeda / fajosa; ginebreda / ginebrar; avellaneda / avellanereda, avellanerar, avellanar; castanyereda / castanyeda, castanyar, castanyerar; plançoneda / plançonada. També ací pot sorprendre la preferència de castanyereda quan s'havia donat prioritat a avellaneda. És clar que aquestes coses en un diccionari que no comptava amb precedents moderns són inevitables. També és clar que pot haver-hi raons que se'ns escapen.

En altres casos no és possible d'establir prioritats perquè un article ignora l'altre, per dir-ho així: boixeda / boixar; omeda / omar; pineda / pinar. Això vol dir que boixeda i boixar són definits pels mateixos mots "lloc plantat de boixos" sense que un remeti a un altre.

En la següent sèrie de mots, el terme prioritari no és el col·lectiu en -eda: alzinar / alzinada, auleda; arboçar / arboceda; arçar / arceda, arçosa; fonollar / fonolleda; lloredar / lloreda; oliverar / olivar, oliveda, oliverada; tarongerar / tarongerada; ullastrar / ullastreda; xiprerar / xifreda i també farigolar / timoneda. En alguns casos la prioritat és d'alguna manera matisada: així mentre que auleda és definit per alzinar, l'article alzinada dona la definició "lloc plantat d'alzines, alzinar" però alzinar no remet a alzinada. L'article noquerada diu "lloc plantat de nogueres, noguerar, nogassar" però tant noquerar com nogassar són definits per noquerada.

Els diccionaris posteriors han introduït alguns col·lectius més en -eda; en el mateix DGLC Miracle introduí jonceda, en el DLC hi figura pomareda (al qual dona prioritat sobre pomar i pomerar), grevoleda, gatelleda, avetada, telleda, roldoreda i fins i tot rodoreda i probablement d'altres.

Ens hem detingut potser massa en el tractament dels col·lectius en -eda en el diccionari general, no per fer-ne elogis o retrets sinó per veure quins són els mots que estan ben arrelats a la llengua i quins són els que tenen substituïts vius i quins són els que semblen indispensables.

1.3.- Col·lectius en -ar

Aquests són els col·lectius més representats en el DGLC, corresponent així a la realitat lingüística com a sufix més

Sufixos col·lectius en la llengua actual

productiu en l'actualitat; degut al seu nombre (superen de llarg el centenar) renunciem a enumerar-los tots, només comentarem alguns aspectes que ens semblen rellevants.

Gairebé tots els col·lectius en -ar van ser introduïts en el DGLC per Fabra mateix; només melonar és una incorporació de Miracle i cardassar de l'IEC.

Més amunt, en parlar del sufix -eda i en establir quines eren les formes prioritàries quan hi havia més d'una possibilitat, hem vist que hi havia una certa tendència a preferir les formes en -ar davant de les formes en -eda; en tot cas eren més nombrosos els casos on s'establí aquesta preferència que no a l'inrevés.

Com el sufix -eda, el sufix -ar combina molt especialment amb noms de plantes o d'arbres que presenten el sufix -er(a), com és el cas dels noms d'arbres fruiters cultivats, però també amb noms de plantes salvatges que també presenten aquest sufix. Entre aquests casos n'hi ha alguns, no gaires, que presenten dues possibles combinacions: amb el sufix -er(a) al radical o sense aquest sufix en el mot base. En aquests casos, quan s'indica alguna prioritat, sembla que la preferència és per les formes amb el sufix -er(a) + -ar; així olivar remet a "oliverar" i oliverar, que és la forma preferida per davant de totes les variants (oliveda i olivereda), és la que du la definició "lloc plantat d'oliveres". Igualment pomar es defineix com a "pomerar" i pomerar és el "lloc plantat de pomeres". El cas de falgar "lloc poblat de falgueres, falguerar" i falquerar "lloc poblat de falgueres" és semblant. Per últim per avellanar i

avellanerar i vimemar i vimenerar no es pot establir cap prioritat perquè els dos remeten respectivament a "avellaneda" i "vimeterar".

Sobre les formacions en -ar cal observar que aquest sufix apareix associat també a noms de plantes que no són autòctones de la zona de parla catalana i que s'hi han introduït relativament tard: així cafetar; patatar, trumferar; panissar, blatdemorar, dacsar⁵⁵; arrossar. Això no era així amb el sufix -eda que apareix associat a noms de planta pròpies del terreny o en tot cas adaptades des de molt antic.

També trobem aquest sufix associat, en molt més alt grau que no els altres, a noms de vegetals procedents del superestrat àrab: alfalsar; arrossar; arritjolar; dacsar; carxofar i també a noms d'arbres amb el mateix origen però que porten el sufix -er en el seu radical: garroferar / garroverar; taronqerar.

En darrer lloc entre els col·lectius en -ar cal destacar per la seva formació particular el col·lectiu del noguer: nogassar. Aquest mot apareix, junt amb les variants nouassar i noquessar al DAG localitzat a "Muntanya, Camprodon, Baget, Rocabruna" i definit com a "lloc on se crien nogueres en gran nombre". El DCVB recull el mot i la primera de les variants citant com a font el DAG però substitueix la definició per un col·lectiu "noguerar" i elimina la localització de Muntanya.

⁵⁵ - Cal fer notar, no obstant, que el mot dacsa, d'origen àrab, designava una altra espècie botànica abans de la introducció del blat de moro.

Sufixos col·lectius en la llengua actual

El DGLC, sense citar fonts però prenent segurament aquestes mateixes, defineix nogassar com a "noguerada" indicant la preferència per aquesta forma de col·lectiu per davant de noquerar i nogassar. Coromines (DECat, s.v. nou) repeteix "nogassar (variants nouassar, noquessar) 'noguerada, lloc plantat de nogueres', recollit a Muntanya, Garrotxa, Camprodon, Baget, Rocabruna (DAg)". Aquí la localització de la Garrotxa és nova i no és clar de quina font procedeix.

En tot cas el que cal destacar aquí és la raresa de la formació. Efectivament aquí el sufix no està associat a cap designació del noguer, ni a cap altre mot registrat en obres lexicogràfiques. Un suposat *noqassa o *noqàs no l'hem pogut trobar enlloc amb cap significat.

1.4.- Col·lectius femenins en -osa

La presència en el DGLC de col·lectius formats amb el sufix -ós, en la seva forma femenina, és relativament minsa si la comparem amb els col·lectius en -eda o en -ar. Això és evidentment així en correspondència a la situació de la llengua actual. En el DGLC hi apareixen arçosa: "lloc plantat d'arços, arçar, arceda", avetosa: "bosc d'avets", fajosa: "lloc plantat de faigs, fageda" i, encara que no apareix com a col·lectiu, volem remarcar la presència de pinós -osa catalogat com a adjectiu i definit com a "que té pins"; la mateixa definició al DCVB (on també apareix pinosa ara com a substantiu col·lectiu localitzat al Pirineu Oriental i a l'Empordà i definit com a "pineda"); el mot no apareix en el DAg.

De les definicions d'aquests mots es dedueix que les formes en -osa no són, en general, prioritàries; entre els col·lectius de l'arç la preferència del DGLC és, per aquest ordre, arçar, arceda, arçosa; també es prefereix el col·lectiu fageda a fajosa. Només en el cas d'avetosa no s'estableix la prioritat entre aquesta forma o avetar perquè els dos articles són independents i no remetent l'un a l'altre; la definició és la mateixa: "bosc d'avets".

A aquests cal afegir el col·lectiu avellanosa que apareix en el DLC, definit com a "1. Lloc poblat d'avellaners, 2. Comunitat vegetal integrada per plantes de fulla tendra i caduca entre les quals domina l'avellaner".

1.5.- Altres sufixos col·lectius

Per finalitzar aquest comentari cal fer encara algunes altres observacions puntuals: els col·lectius en -al que tenen una evident vitalitat en els dialectes consecutius catalans (per exemple carrascal) no apareixen en absolut representats en el DGLC, no n'hi ha ni un sol exemple. Tampoc no estan gens ben representats els col·lectius en -ada. En la llengua actual alguns d'aquests col·lectius, per exemple pinada, són extraordinàriament vius en algunes zones dialectals (així l'exemple que acabem de mencionar es viu especialment a la zona central i meridional del País Valencià i altres punts de dialecte occidental). Tanmateix en el DGLC l'únic col·lectiu d'aquest tipus que apareix és plançonada, definit com a "Conjunt de plançons, plançonada". També apareixen un parell de noms que, més que com a col·lectius

Sufixos col·lectius en la llengua actual

vegetals, els podriem catalogar com a col·lectius de matèries vegetals com és ara brancada i espigada, però en general el sufix -ada és més productiu en noms deverbals. Així mateix el sufix -am forma també col·lectius de matèries vegetals més que no pas col·lectius vegetals pròpiament dits; així trobem brancam, boscam, brossam, llenyam, fullam, arrelam, socam, etc. L'únic mot d'aquest tipus que és definit amb un col·lectiu vegetal és esbarzeram "Esbarzerar" però pel tipus de creixement embardissat i l'aspecte d'aquest vegetal és fàcilment associable amb els col·lectius abans mencionats.

Cal destacar per últim que el col·lectiu rovira, que queda fora del sistema de formació de col·lectius amb sufixos, no figura en el DGLC responnent a la seva poca vitalitat en la llengua actual; sí, en canvi, que apareix en el DLC amb la indicació de "regional i antic".

2.- Col·lectius vegetals en l'ALDC

En el Qüestionari de l'Atlas Lingüístic del Domini Català (BADIA-VENY - 1965) s'hi troben cinc preguntes que fan referència a la forma de designar grups o col·lectius de vegetals; concretament aquestes qüestions són la 1205 "Un camp de salzes", la 1210 "Un camp d'alzines", la 1221 "Un camp de noguers", la 1226 "Un camp de pomeres" i la 1241 "Un bosc de pins".

Gràcies a l'amabilitat del Dr. Veny hem pogut disposar dels materials que es van recollir en les enquestes de l'ALDC, materials inèdits que es troben a la Universitat de

Barcelona. Hem intentat de cartografiar les respostes a aquestes cinc qüestions en quatre mapes que incloem tot seguit; el primer recull les respostes corresponents a les qüestions 1205 i 1210, el segon les corresponents a les preguntes 1221 i 1226, el tercer les corresponents a la pregunta 1241, i finalment el quart pretén mostrar la situació de conjunt resumint els sufixos utilitzats en cada punt d'enquesta en les cinc preguntes ⁵⁶.

De l'observació d'aquest conjunt de materials se'n poden treure algunes conclusions; aquestes conclusions haurien de constituir un resum de la utilització dels diversos sufixos col·lectius vegetals en la llengua viva i actual.

En el primer mapa, entre les les formes de col·lectiu que designen un bosc d'alzines, és remarcable la presència, encara que només en un sol punt d'enquesta (Tordera), del col·lectiu masculí aulet. Coromines (DECat s. v. alzina) observa que aquest col·lectiu és: "avui més o menys viu encara a tota la Selva i Guilleries" i comenta haver-lo sentit com a nom apel·latiu al Montnegre (1931), Espinelves (1935) i Joanuix (St. Hilari Sacalm) el 1961. Els llocs que assenyala Coromines són tots al Montseny o zones muntanyoses properes. En canvi l'enquesta de l'ALDC revela la forma aulet molt més cap a la costa, mentre que en altres punts propers

⁵⁶ - Per a confeccionar els mapes, i d'acord amb la nostra intenció d'estudiar els sufixos que formen col·lectius vegetals, només hem tingut en compte les respostes que donen una forma sufixada per a formar el col·lectiu i no hem pres en consideració les respostes que consisteixen en perífrasis del tipus "un bosc de ...", "una plantada de ...", "un hort de ...", etc. Això provoca que en algunes zones, per exemple a l'Alt Urgell, ho hi hagi moltes respostes registrades en els mapes.

Sufixos col·lectius en la llengua actual

als assenyalats per Coromines la resposta és alzinar. Sembla, doncs, que tot i la tendència a la desaparició dels col·lectius en -et, aulet ha aconseguit de sobreviure en una zona del domini lingüístic, encara que sigui una àrea bastant limitada en la seva extensió i encara que la seva supervivència sembla molt precària i inestable fins i tot a l'interior d'aquesta zona (prova d'això és la manca d'unanimitat en les dades confrontades del DECat i de l'ALDC).

D'altra banda, i en contrast amb la presència de la forma aulet, cal comentar que precisament el col·lectiu de l'alzina és una de les preguntes que ha aconseguit suscitar menys respostes on aparegués el sufix -eda (només alzineda a Prats de Mol'ó, sureda a Oix i rebolleda a Isona); a la Catalunya Vella i també a les Illes Balears la forma més estesa és alzinar, escampat per tot el territori (encara que en alguns punts apareixen altres formes amb el sufix -ar: a l'Ametlla de Mar carrascar, a Benifairó carrascar i alcornocar, a Sallent abellotar i a Guardamar encinar); en canvi la forma amb el sufix -al, carrascal, és la que apareix amb una pràctica unanimitat en els dialectes consecutius continentals (amb la variant, a Muro i Ulldesona, carrasqueral).

És també molt remarcable la presència en una sèrie de punts d'enquesta de formes que presenten el sufix -er o -era. Aquests punts són Castelló i Toris (carrasquer) i Fraga (carrasquera), amb el mot base carrasca, i alzinera a Saidí.

Pel que fa als col·lectius del salze, que hem cartografiat també en aquest primer mapa, cal assenyalar que la pregunta no ha aconseguit de suscitar gaire respostes i que en alguns casos sembla que s'ha produït una confusió en l'informant sobre la natura de l'arbre que estava implicat en aquest col·lectiu; així la resposta a Gòsol és verneda i a Oix aureda (no obstant responen saule a la pregunta del nom del salze); tanmateix hem cartografiat també aquestes respostes perquè són igualment reveladores pel que fa a l'ús del sufix -eda. Aquestes confusions i manca de respostes es pot deure al fet que el salze necessita per créixer unes condicions d'humitat que fan que visqui en llocs concrets, vora els rius, i això pot fer que no sigui excessivament conegut.

En aquesta pregunta potser sigui especialment remarcable la presència de la resposta salitosa a Joc (Conflent), en primer lloc perquè revela l'ús del sufix -osa (és l'únic lloc on apareix aquest sufix per a formar el col·lectiu de salze) i en segon lloc per la forma del radical: el mot salit per designar el salze és propi precisament d'aquesta zona del català (Coromines la situa a "totes les comarques d'ultra-Albera, a Cerdanya i fins a Ribagorça" i la fa procedir de SALECTUM).

En el mapa 2, on apareixen les preguntes referents a col·lectius de noguers i pomeres, es veu clarament que el sufix -eda queda emmarcat a la zona més nord-oriental de la Catalunya Vella: La Selva, la Garrotxa, el Gironès, l'Empordà i la Catalunya Nord. En canvi, i almenys en aquestes dues qüestions, els dialectes consecutius, tant continentals com insulars, manifesten una clara preferència pel sufix -al, per

Sufixos col·lectius en la llengua actual

bé que també es trobin en aquestes zones alguns punts amb la resposta formada amb un sufix -ar. A la zona més occidental del Principat no hi ha pràcticament respostes a aquestes preguntes i a la zona oriental (excloses les comarques que hem mencionat anteriorment) la resposta preferida és amb el sufix -ar per bé que, com hem dit, no és una zona on apareguin un gran nombre de respostes.

És precisament per aquests arbres fruiters on les respostes que consisteixen en una perífrasi són més abundants, potser pel caràcter artificial que poden tenir les plantacions fetes per l'home. D'altra banda cal assenyalar que aquests col·lectius estan en una gran majoria formats sobre el nom d'arbre amb el sufix -er(a); només en quatre punts d'enquesta la resposta és amb un nom d'arbre sense el sufix -ARIUS: pomar (a Sant Eulàlia de Riuprimer i a Casinos), mansanar (a La Codonyera) o mansanal (a Bellmunt de Mesquí).

El col·lectiu de pi ha estat la pregunta que ha aconseguit més respostes i és també la que mostra un major nombre de sufixos col·lectius diferents: pinar apareix molt freqüentment en gairebé tots els dialectes menys els de la zona més nord-oriental. Coromines (DECat s.v. pi) observa a propòsit de pinar: "s'usa en comarques nombroses i escampades fora del NE". També en els dialectes occidentals la forma pinar alterna amb pinada, especialment a "gran part de les zones central i meridional del País Valencià" com també observa Coromines (DECat s. v. pi), però també en altres punts com per exemple a la Franja de Ponent. Pineda és la forma habitual a la Garrotxa, l'Empordà, La Selva, el Gironès, alguns punts d'Urçall i del recorregut del Llobregat

i a la Catalunya Nord. En aquesta darrera zona i en alguns punts de l'Alt Empordà pineda alterna, a vegades amb una distinció semàntica, amb pinosa: així a Ceret s'indica que una pinosa és més gran que una pineda, per contra a Mosset no es fa distinció semàntica entre els dos; a Formiguera la resposta és bosc de pins que es distingeix d'una pinetosa pel fet que aquesta està formada per pins més joves (remarquem també l'infix en la forma pinetosa).

En dos punts de l'enquesta, Banyoles i Tordera, apareix la variant pinareda, ben curiosa perquè presenta una doble sufixació.

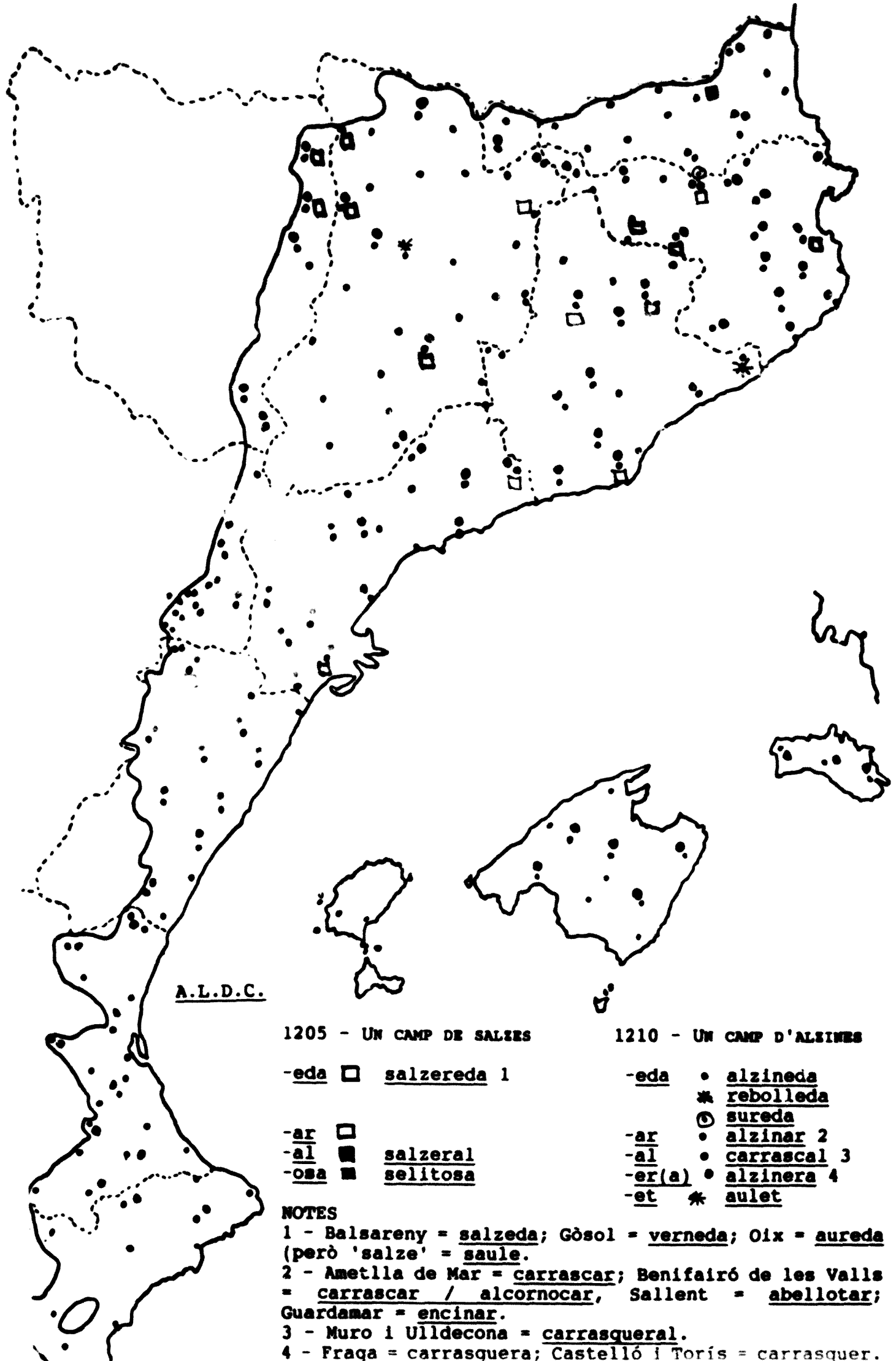
En el mapa 4 on s'assenyalen els tipus de col·lectius usats, es pot veure clarament que el sufix -eda (-et com ja hem dit només apareix en un punt) es troba únicament a la Catalunya Vella i especialment a les comarques de la Catalunya Nord i l'Empordà, la Selva, el Gironès i la Garrotxa. També apareix amb menys densitat en punts de l'Alt Urgell i Pallars Jussà i de l'eix del Llobregat.

D'altra banda es pot observar que en pràcticament tota la zona dels dialectes consecutius -al és un sufix molt productiu per a formar els col·lectius dels arbres fruiters (pomera i noguer) i també -al a formar el col·lectiu dels noms de l'alzina a la part continental d'aquests dialectes. En canvi a les Illes Balears el col·lectiu de l'alzina normalment es forma amb el sufix -ar.

Sobre la distribució del sufix -ar cal observar que és viu per a formar el col·lectiu de pi a tots els dialectes

Sufixos col·lectius en la llengua actual

consecutius (al continent alternant amb -ada). Alzinar en canvi s'estén per gran part del domini del català (menys en els dialectes valencians i els més meridionals del Principat); fins i tot alzinar ha penetrat a la zona de més vitalitat del sufix -eda.

A.L.D.C.

1205 - UN CAMP DE SALZES

-eda □ salzereda 1

-ar □

-al ■ salzeral

-osa ■ selitosa

1210 - UN CAMP D'ALSINES

-eda • alzinada
* rebolleda

⊙ sureda

-ar • alzinar 2

-al • carrascal 3

-er(a) • alzinera 4

-et * aulet

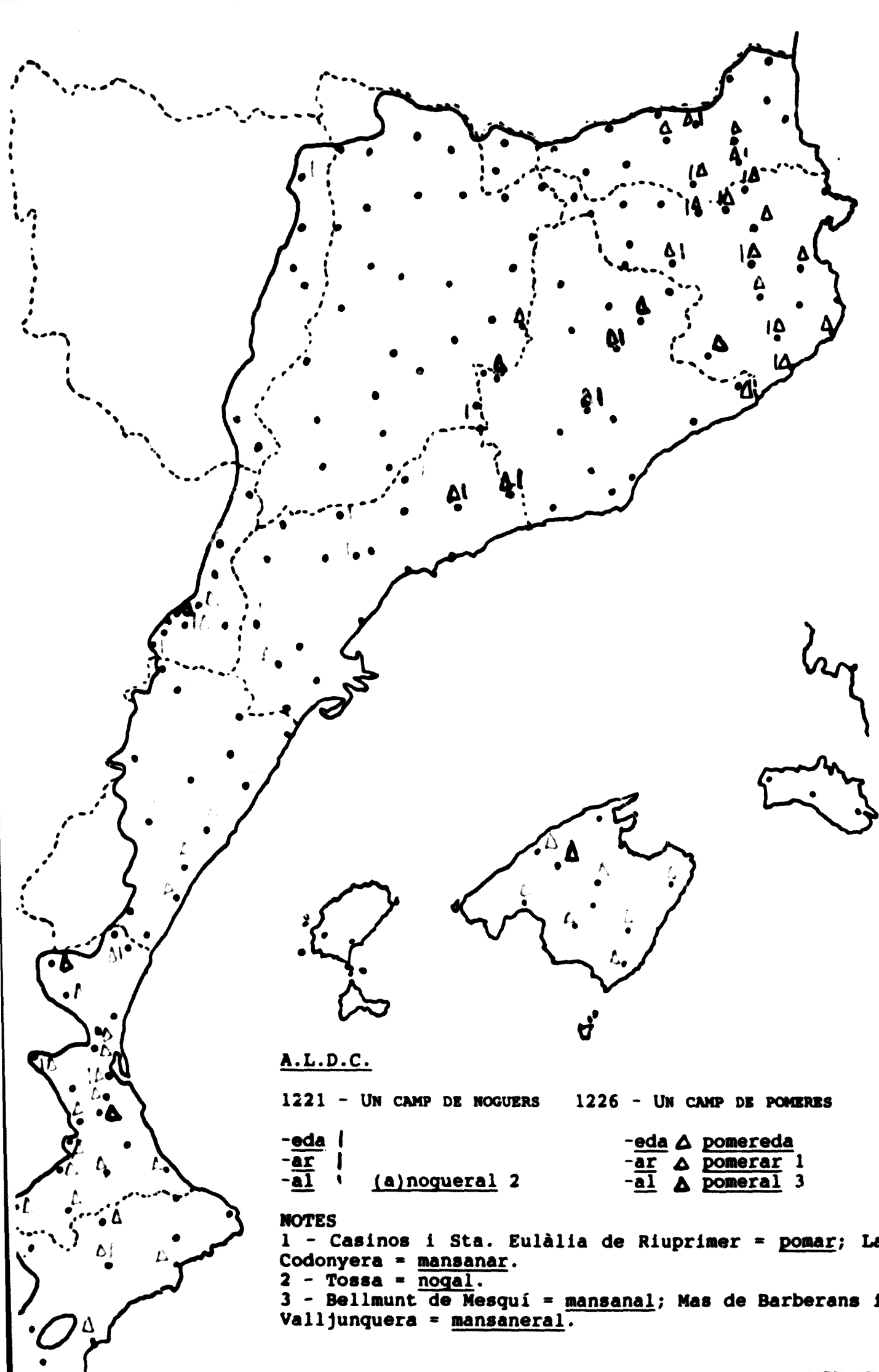
NOTES

1 - Balsareny = salzeda; Gòsol = vernedada; Oix = aureda (però 'salze' = saule).

2 - Ametlla de Mar = carrascar; Benifairó de les Valls = carrascar / alcornocar, Sallent = abellotar; Guardamar = encinar.

3 - Muro i Uldecona = carrasqueral.

4 - Fraga = carrasquera; Castelló i Torís = carrasquer.

A.L.D.C.

1221 - UN CAMP DE NOGUERS

1226 - UN CAMP DE POMERES

-eda |

-eda Δ pomereda

-ar |

-ar Δ pomerar 1

-al |

(a)noqueral 2

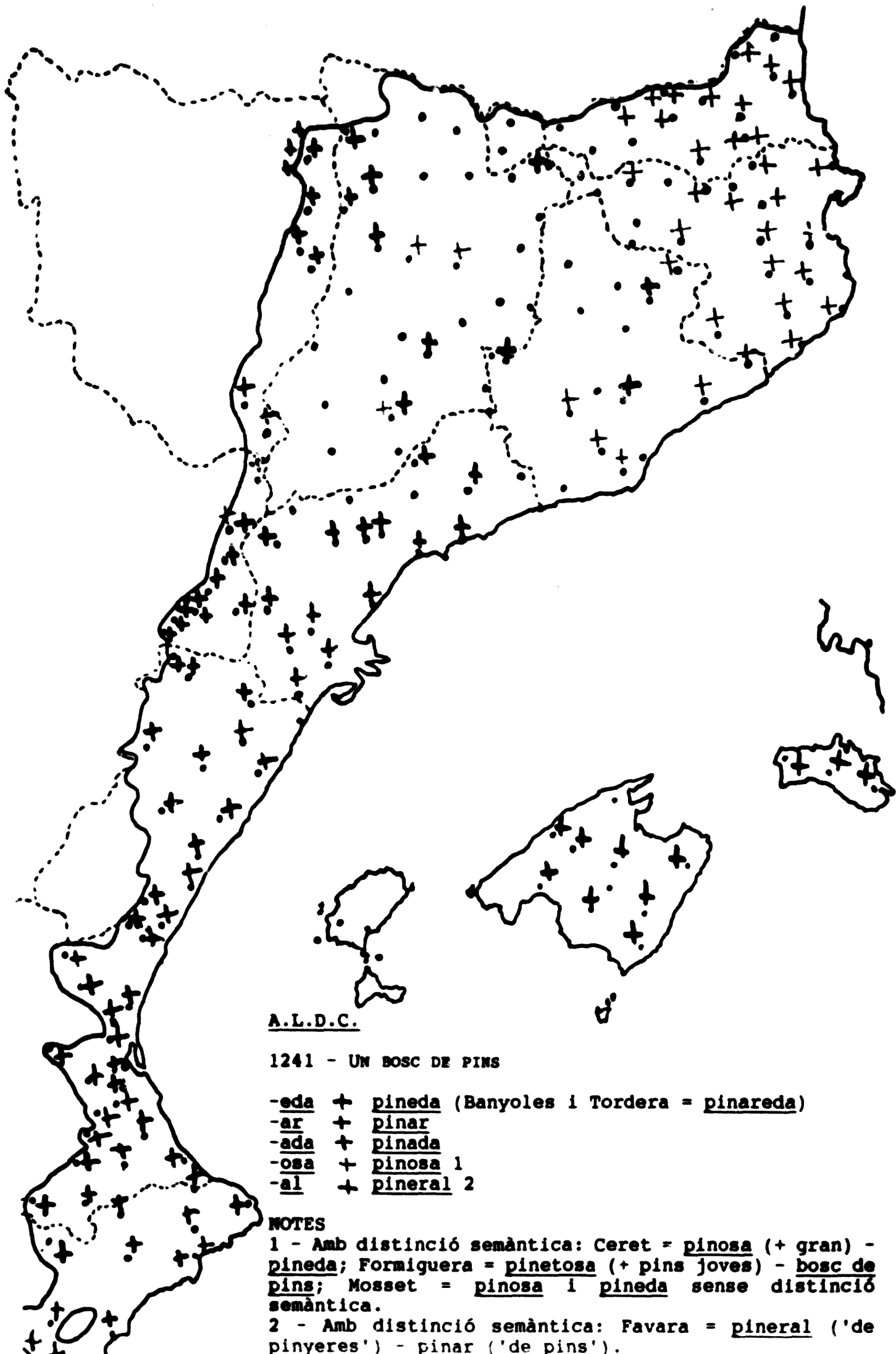
-al Δ pomeral 3

NOTES

1 - Casinos i Sta. Eulàlia de Riuprimer = pomar; La Codonyera = mansanar.

2 - Tossa = nogal.

3 - Bellmunt de Mesquí = mansanal; Mas de Barberans i Valljunquera = mansaneral.

A.L.D.C.

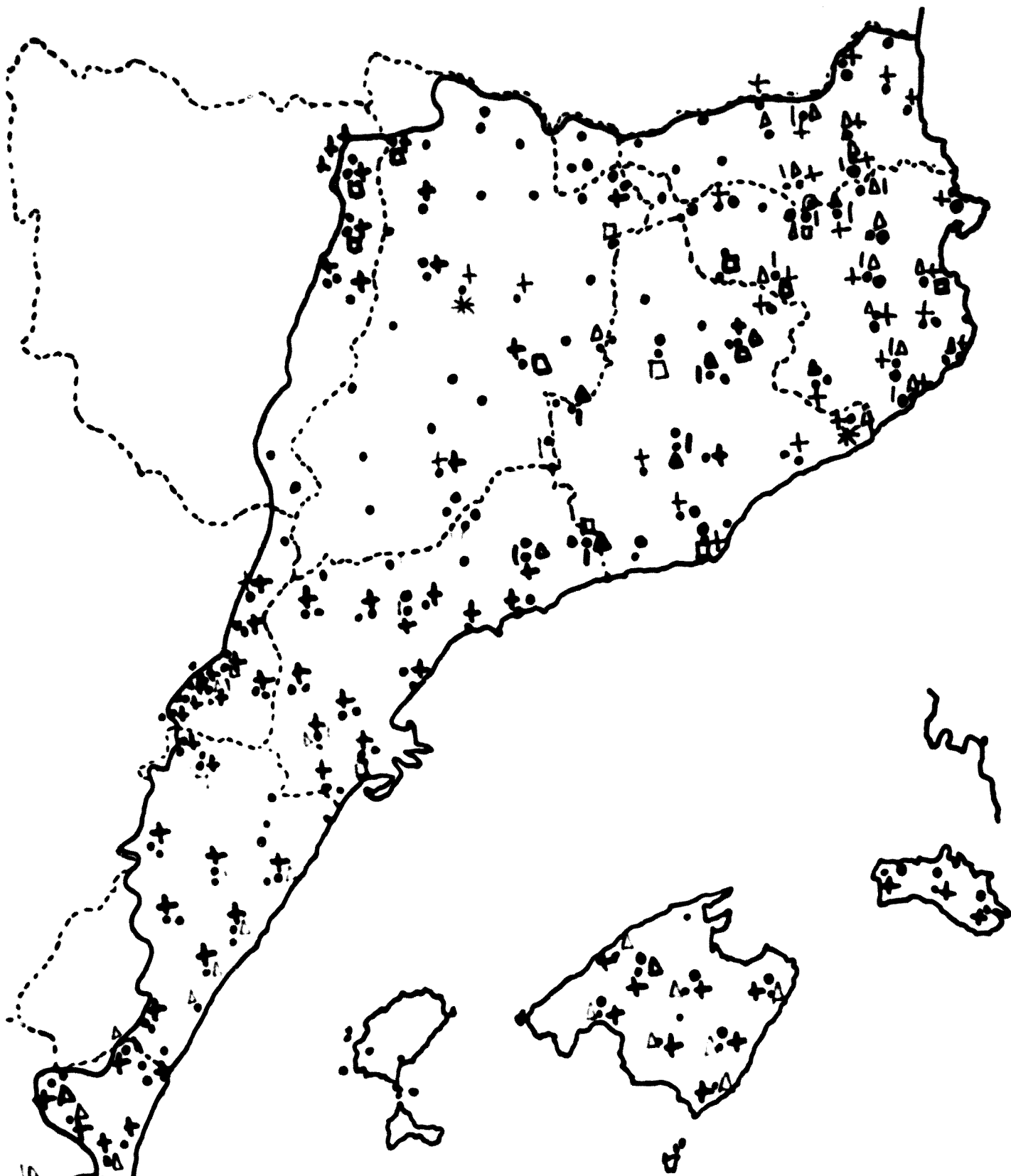
1241 - UN BOSC DE PINS

-eda + pineda (Banyoles i Tordera = pinareda)
 -ar + pinar
 -ada + pinada
 -osa + pinosa 1
 -al + pineral 2

NOTES

1 - Amb distinció semàntica: Ceret = pinosa (+ gran) - pineda; Formiguera = pinetosa (+ pins joves) - bosc de pins; Mosset = pinosa i pineda sense distinció semàntica.

2 - Amb distinció semàntica: Favara = pineral ('de pinyeres') - pinar ('de pins').

A.L.D.C.

SUFFIXOS COL·LECTIUS VEGETALS

-et	*	<u>aulet</u>	-ar	□	<u>salzar</u>
-eda	□	<u>salze(re)da</u>		•	<u>alzinar</u>
	•	<u>alzineda</u>			<u>noquerar</u>
	⊙	<u>sureda</u>		△	<u>pomerar</u>
	*	<u>rebolleda</u>		+	<u>pinar</u>
		<u>noquereda</u>	-al	□	<u>salzeral</u>
	△	<u>pomereda</u>		•	<u>carras(quer)al</u>
	+	<u>pineda</u>			<u>noqueral</u>
				△	<u>pomeral / mansaneral</u>
				+	<u>pineral</u>

CONCLUSIONS GENERALS

CONCLUSIONS GENERALS

L'objectiu d'aquest treball és molt concret: l'estudi de la formació dels topònims catalans que designen un col·lectiu vegetal. Per una part és, com hem explicat especialment en la nota preliminar i en el capítol inicial, un estudi de lexicografia toponímica i per l'altra un estudi de morfologia toponímica perquè hi estudiem sobretot les estructures d'aquests noms. Els problemes han estat enfocats des del punt de vista històric en el sentit que ens hem preocupat de recollir la documentació antiga i d'establir, en la mesura que ha estat possible, la cronologia relativa de la formació de topònims amb l'ajuda dels mètodes propis de la gramàtica històrica; hem valorat no solament les formes documentades més antigues sinó també els contextos en què apareixen i que sovint, si s'examinen amb cura, diuen més del que sembla. També hem tingut molt en compte el principi segons el qual el material resta, però les teories passen.

Dins de l'estructura general d'aquest treball ens ha semblat bé destinar els darrers paràgrafs de cadascun dels capítols, dedicats a cadascun dels sufixos que formen col·lectius, a extreure unes conclusions d'allò que s'hi diu.

Conclusions

No tindria, doncs, gaire sentit reunir-les aquí. Però posaré en relleu allò que sembla de caràcter més general i faré un resum de les coses més notables.

El primer que es posa de manifest és que les maneres de formar col·lectius són força variades: el sufix **-ETUM** és l'únic que en llatí forma directament substantius amb significat col·lectiu. Els restants formen derivats adjectius que poden substantivar-se per elisió d'un mot substantiu, femení (**SILVA**, **TERRA**), o masculí (**LOCUS**). El significat originari dels derivats adjectius és també diferent: així el significat de les formacions en **-ARIUS** és 'que produeix...', el de les formacions en **-OSUS** és més aviat 'abundant de...', mentre que les formacions en **-ALE** estrictament volen dir 'bo per a...', 'apte pel cultiu de...'. Encara que aquests significats són afins entre ells i del tot pròxims al significat col·lectiu, les diferències expliquen no només formacions com Puigcercós (amb aquest sufix i no amb qualsevol dels altres), sinó també que les possibilitats combinatòries siguin diferents. Els diferents sufixos tenen també una distribució en el temps; tots són antics, és a dir, llatins, però cronològicament es distribueixen de manera diferent; uns van de més a menys i altres, en canvi, han anat adquirint vitalitat ja dins del període català. En l'etapa que ha estat objecte del nostre especial interès, la dels segles IX a XII, les formacions en **-ETUM** tant en la toponímia i com formant part del lèxic comú, eren molt abundants i sens dubte el sufix era encara productiu; avui el sufix per excel·lència per a formar col·lectius en català ja no és -et

o -eda sinó que és -ar, relativament mal representat en la toponímia d'arrel més antiga; però són encara vius un bon nombre de mots apel·latius en -eda.

Hem estudiat en primer lloc, precisament pel seu caràcter excepcional, els topònims procedents d'adjectius en -EA, de nombre molt reduït; -EA no ha arribat mai a constituir-se en el domini català com a sufix col·lectiu amb una capacitat productiva. Tanmateix el col·lectiu rovira va viure durant molt de temps com a apel·latiu i per això té un pes important en la toponímia i antroponímia catalanes. D'altra banda, la pertinença a aquest grup de certs topònims dels que hem examinat pot ésser qüestionada.

El sufix -STRUM és en llatí el sufix per excel·lència per a formar substantius col·lectius vegetals; no ha estat mai un sufix adjectival. Ha deixat una empremta clara en la toponímia catalana: els topònims amb aquest sufix són molt abundants i representen tot tipus de vegetals (des d'arbres fins a herbes humils). Hem dedicat un especial esforç a determinar l'època de formació d'aquests topònims; alguns són creats sobre el nom català de la planta, però d'altres ho són sobre mots llatins que no han perdurat en català o sobre mots procedents dels substrats. Això és una prova del llarg període de vitalitat d'aquest sufix. Hem dedicat un llarg comentari als derivats de QUERCUS que ofereixen una problemàtica complexa, perquè el mot va sofrir des d'època llatina tota una sèrie d'assimilacions i dissimilacions.

Conclusions

Respecte a les formacions en -ell -ella, hem examinat la teoria del professor Coromines segons la qual el sufix seria un reflex d'un sufix compost -ETULUM; independentment de les consideracions que es puguin fer respecte a aquesta teoria, sembla cert que aquests fitotopònims presenten un significat col·lectiu (cosa que es fa particularment patent en el cas de plantes no arbòries) i també sembla cert que aquest sufix es relaciona estretament en el seu origen amb el sufix col·lectiu -ETUM -ETA. És també interessant observar la distribució geogràfica d'aquestes formacions en -ell i -ella.

L'estudi dels fitotopònims en -er -era presenta dificultats a causa del ric polisemisme d'aquest sufix en el camp de la fitonímia; tanmateix en alguns casos, ben determinats, la interpretació dels topònims formats amb aquest sufix com a col·lectius s'imposa; la interpretació com a col·lectiu és de més difícil acceptació quan es tracta d'arbres fuiters però en alguns d'aquests casos la documentació antiga pot contribuir a fer-ho patent.

Sobre les formacions en -osus -osa hem observat que algunes haviem de ser de formació realment antiga perquè estan formades sobre noms de planta que no han tingut continuïtat en català. Moltes d'elles conserven el seu valor adjectival en topònims compostos (tipus Puigcercós, Comajuncosa, etc.).

La quantitat relativament petita de topònims en -ar recollits abans del final del segle XII fa creure que la seva

generalització com a sufix col·lectiu era d'una època immediatament anterior, és a dir, recent. Són pocs els topònims amb aquest sufix que hagin estat formats sobre fitònims desapareguts de la llengua comuna actual. Tanmateix el tractament fonètic d'aquest sufix en la zona del Pallars i Ribagorça mostra que es tracta en aquesta zona de formacions antigues. Podem dir que, malgrat ser antic, el sufix -ar no era en època preliterària el sufix per excel·lència per a formar col·lectius com ho és ara.

Menys present en la toponímia antiga és el sufix -al. Si fem excepció del mot ferraginal, ben arrelat en la documentació antiga, les formacions toponímiques amb aquest sufix són molt poques i totes relativament tardanes.

* * *

Fins ací el resum de les principals conclusions que figuren en les darreres pàgines de cadascun dels capítols, però dels comentaris que hem anat fent a propòsit d'aspectes concrets és possible d'extreure'n d'altres sobre la relació entre els noms de les espècies de vegetals i el sufix emprat en la formació del col·lectiu corresponent. Això es posa de manifest en l'índex que hem elaborat provisionalment en el qual el nom de cada espècie va seguit del nom dels col·lectius que s'han registrat en la toponímia. Això permet de fer una anàlisi dels materials reunits.

Conclusions

Si prenem com a punt de partida topònims que han de ser necessàriament de creació antiga perquè el fitònim al que s'uneix el sufix ha desaparegut de la llengua comuna ja en època llatina o protocatalana, podem fer les observacions següents: existeix un derivat d'ÆSCULUS amb el sufix -ETUM, però és l'única possibilitat de combinació d'un mot que ha d'haver deixat de ser sentit com a apel·latiu en el que seria el territori del català segurament ja en època llatina. Hi ha en la toponímia derivats en -EA i en -ETUM de *KASSANOS però no hi ha en el lèxic toponímic català *Cassanar, *Cassanal i ni tan sols *Cassanosa. El mot QUERCUS té derivats en -ETUM, en -ETA i en -OSUS -OSA en la toponímia catalana però no en -ar o -al. Només hi ha un derivat de *TRUMUS, Tomet amb el sufix -ETUM, però en canvi són diversos i amb sufixos variats els derivats del fitònim timó, ja català. Igualment topònims com Sentigosa o Sallagosa els hem explicat com a necessàriament antics; en canvi no hem trobat gairebé cap cas, amb l'excepció de falgar, on un element del lèxic toponímic en -ar o -al hagués de ser necessàriament i indiscutible de creació antiquíssima.

Molts dels topònims formats sobre un nom d'arbre fruiter no presenten el sufix -ARIUS en el fitònim de base: és a dir, existeixen els tipus avellanet i avellanosa però no *avellaneret o *avellanerosa. Això és explicable partint d'un sistema llatí de designació de noms d'arbres fruiters (o que donen flor o altre producte) sense el sufix -ARIUS. El mateix succeeix amb la toponímia dels derivats de FILIX, base lèxica que no ha deixat rastres en català; existeix falgós -osa,

falquera (col·lectiu) i també falgar però no *falquerosa o *falquereda.

De la mateixa manera observem que certs noms de plantes que han de ser d'introducció relativament moderna, com, per exemple, els que designen espècies introduïdes procedents del continent americà, s'associen preferentment als sufixos -ar o -al per a formar col·lectius. Així els col·lectius del tomàquet o del blat de moro (amb les diferents geosinònims que designen aquesta planta dacsa, panís, milloc, moresc) són respectivament tomacar, tomaqueral (DCVB); blatdemorar (DCVB); dacsar, dacsal (DCVB); panissar (DCVB); millocar (DCVB); morescar (DCVB). Alguns d'aquests fitònims eren certament anteriors a la introducció de la planta que designen actualment i designaven altres espècies (com en el cas de dacsa) però tampoc cap d'ells s'ha de considerar com a existent en la llengua des d'èpoques remotíssimes (dacsa és, per exemple, un mot pres de l'àrab). Aquest tipus de formacions, però, rarament forma topònims.

Hi ha certs tipus de combinacions que senzillament no es produeixen; no en totes elles és fàcil o evident de veure'n els motius. El professor Moreu-Rey observava fa uns anys: "els sufixos no s'associen indiscriminadament amb qualsevol paraula nucli. Així bruc donarà normalment Bruquera, i no pas *Bruqueda; en canvi Boix / Boixeda (i no *Boixera); com Grèvol / Grevoleda (i no *Grevolera), Pi / Pineda (i no *Pinera), Vern / Verneda (i no *Vernera)" (BSO 15, 1984). La sistemàtica d'aquestes associacions no és evident; no sembla

Conclusions

dependre d'aspectes biològics encara que potser el sufix -et -eda sigui menys freqüent en matolls (ni bruc, ni esparraguera, ni falguera no s'associen a aquest sufix).

Finalment, encara que es tracti d'una cosa ja coneguda, vull observar aquí que alguns dels topònims que hem estudiat mostren trets lingüístics que no corresponen al català: així certs topònims del Pallars i del Ribagorça que, formats amb un sufix -ETUM, conserven la -o final (Escobedo, Tremoledo, Faiedo) o els que a la mateixa zona mostren una terminació -arre procedent d'-ARE. Alguns topònims meridionals conserven les oclusives intervocàliques (Gatelleta, Teixeta), tret que s'associa al mossàrab de la zona.

* * *

Una tesi no és un treball que es pugui donar mai com a tancat ni definitiu. Si bé alguns punts poden ser, si més no, clarificats, el que sovint fa una tesi és obrir noves finestres, nous temes d'estudi. Heus ací algunes coses que el treball que presentem ens ha suggerit que caldrà estudiar amb més profunditat.

No era l'objectiu d'aquest treball d'estudiar la fitonímia catalana i les seves bases etimològiques però en moltes ocasions ens hem vist obligats a fer observacions diverses en aquest camp. Hem observat que, si bé entre els derivats que hem estudiat hi ha certament noms de planta procedents del substrat, són molts els noms d'arbre o de

plantes que conserven el seu nom llatí; això ens fa veure l'empremta profunda de la llatinització en el nostre país.

En alguns moments del nostre treball hem parlat d'aspectes morfològics relacionats amb els semàntics per fer veure quins eren els mecanismes de creació dels fitònims catalans; hi ha una reflexió particular a propòsit del sufix -ARIUS -ARIA. En altres moments ens hem aturat en reflexions sobre antics fitònims que eren presents en la llengua en el moment de la creació de certs topònims però que han desaparegut del cabdal lèxic del català.

La categoria funcional dels mots, és a dir la funció com a apel·latius o com a topònims que poden presentar els col·lectius vegetals i especialment la frontera subtil entre aquestes dues funcions ha centrat també una part del nostre treball. Especialment el disposar d'un repertori relativament abundant de documentació d'època preliterària ens ha permès en alguns casos d'observar les vacil·lacions que es produeixen en la fixació dels topònims. L'establiment de criteris per a la determinació de les funcions dels col·lectius botànics que apareixen en textos del baix llatí català i altres aspectes de la interpretació d'aquests textos han estat també objecte de comentaris, però potser aquest aspecte mereix un estudi especial.

Així mateix les relacions entre toponímia i antroponímia i els mecanismes d'interrelació entre aquestes dues classes de noms han estat objecte d'una reflexió més aviat teòrica

Conclusions

però tenim intenció d'estudiar-los amb més profunditat i amb exemples concrets quan properament en tindrem ocasió.

Tots aquests aspectes no eren en principi en el nostre centre d'interès més especial però han constituït el complement i també a vegades la base necessària per a poder dur a terme d'una manera satisfactòria l'objectiu principal d'aquest treball.

* * *

El treball realitzat ens fa veure, una vegada més, però amb noves perspectives, com és de rica i variada la fitotoponímia catalana i també com és de necessari d'erigir-ne un repertori monumental, que permeti la confecció d'atles i fer estudis estadístics sobre freqüències i extensió dels mots registrats. Certament aquesta tesi pot contribuir a l'establiment d'un corpus de fitotoponímia catalana, però no era aquest el seu objectiu, centrat sobretot en aspectes lexicogràfics i morfològics. Fer patent la necessitat de disposar d'un corpus que reculli tota classe de fitotopònims és potser una de les conclusions d'aquesta tesi, encara que no era aquesta la que cercàvem. És clar que la riquesa de la fitotoponímia està en proporció a la riquesa de la flora del domini català, especialment del primitiu domini del català, país abundant de boscos, conreus i de clima variat, però sobretot abundant de boscos i aquesta riquesa de la fitotoponímia catalana també deu estar en proporció a l'esperit observador i a l'actitud envers la naturalesa dels homes que l'han habitat i l'habiten.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

A - TEXTOS

El sistema d'abreviatures que hem fet servir per a citar documents antics és el mateix que l'utilitzat en el GMLC: s'indica, en primer lloc, la data del document i, seguidament, la font. En els casos en què les fonts no són buidades en el GMLC, hem creat noves abreviatures seguint un sistema similar. Les abreviatures utilitzades són les següents:

Abadal, Ecuixà, ap. xx, pàg. xx: R. d'ABADAL I VINYALS, Com neix i com creix un gran monestir pireneic abans de l'any mil. Eixalada-Cuixà. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1954. [S'indica el número de l'apèndix documental i de pàgina].

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó. S'indica la signatura del document.

ACondal xxx, pàg. xxx: F. UDINA MARTORELL, El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos. Barcelona, 1951. [S'indiquen el número de document i de pàgina].

ACUrgell: S'indica la data del pergami.

ACUrgell, Cart. X xxx, f. xx, col. x: Arxiu Capitular d'Urgell. Cartulari de la Seu d'Urgell (Liber dotaliorum ecclesiae Urgelliensis). [S'indica el tom, número de document, foli i columna].

ACVic: Arxiu Capitular de Vic. S'indica la signatura del document.

ACVic, LDot. f. xxx, col. xxx: Arxiu Capitular de Vic, Liber dotationum de la catedral de Vic. [Es citen els números de foli i columna].

Referències bibliogràfiques

AHTerrassa: Arxiu Històric de Terrassa. S'indica la signatura del document.

Alturo Sta. Anna XX xxx, pàg. xxx: J. ALTURO i PERUCHO, L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200 (Aproximació histórico-lingüística). Barcelona: Fundació Noguera, 1985. 3 vol. [Es cita el volum, i els números de document i de pàgina].

AMontserrat, Perg. Bages, nº xxxx: Arxiu de l'Abadia de Montserrat. [S'indica la sèrie i el número de document]. En el cas dels documents editats per J. Danés (Danés i Torras, Josep, "Documents comunicats per ..." en Analecta Montserratensia 5 (1922), pàg. 441-448.) s'indica l'autor de l'edició.

Arnall, pàg. xx: M.J. ARNALL i JUAN, "Onomàstica empordanesa del segle XI" en Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. [S'indica la pàgina].

Bach, Solsona xxx, pàg. xx: A. BACH, Col·lecció diplomàtica del monestir de Santa Maria de Solsona: el Penedès i altres llocs del comtat de Barcelona (segles X-XV). Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1987.

Baraut, ActUrgell xx, pàg. xx: C. BARAUT, "Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)" en Urgellia 1 (1978), pàg. 11-182. [S'indica el número de document i de pàgina].

Baraut, Codinet xx, pàg. xx: C. BARAUT, 'Diplomatari de monestir de Sant Climent de Codinet' en StMon 24 (1982), pàg. 147-201. [S'indica el número de document i la pàgina].

Baraut, DocUrgell xxx, (Urgellia x, pàg. xxx):
C. BARAUT, 'Els documents, dels segles IX i X, conservats a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 2 (1979). pàg. 7-145.

----, 'Els documents, dels anys 981-1010, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 3 (1980). pàg. 7-146.

----, 'Els documents, dels anys 1010-1035, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 4 (1981). pàg. 7-186.

----, 'Els documents, dels anys 1036-1050, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 5 (1982). pàg. 7-158.

----, 'Els documents, dels anys 1051-1075, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 6 (1983). pàg. 7-243.

Referències bibliogràfiques

----, 'Els documents, dels anys 1076-1092, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 7 (1984-1985). pàg. 7-218.

----, 'Els documents, dels anys 1093-1100, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 8 (1986-1987). pàg. 7-149.

----, 'Els documents, dels anys 1101-1150, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell' en Urgellia 9 (1988-1989). pàg. 7-312.

[S'indica el número de document i el volum i pàgina].

[Vegeu també els índexs onomàstics publicats en els números 2, 3 i 9 pàg. 403-570 (aquest últim referent als documents publicats en els volums 4 al 8 d'Urgellia)].

Bofarull, Condes: P. de BOFARULL i MASCARÓ, Los condes de Barcelona vindicados. Barcelona, 1836. 2 vol.

CDipObarra xx, pàg. xx: A.J. MARTÍN DUQUE, Colección diplomática de Obarra. Zaragoza: C.S.I.C., 1965. [Es cita el número de document i la pàgina].

CEGirona, pàg. xxx (Botet xxx): Arxiu Episcopal de Girona. Cartulari de la Cúria Eclesiàtica de Girona "Cartoral de Carlemany". [S'indica el número de pàgina i el número d'índex de J. BOTET i SISÓ, "Cartoral de Carles Many. Index cronològich del Cartoral de la Cúria eclesiàtica de Gerona, anomenat de Carlo Magno" en BRABLB III (1905-1906) i IV (1907-1908)].

CPoblación xxx, pàg. xxx: J. M. FONT i RIUS, Cartas de población y franquicia de Cataluña. Madrid-Barcelona: 1969-1983. [S'indica el número de diploma i de pàgina].

CPoblet xxx, pàg. xx: Cartulari de Poblet. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1938. [S'indica el número de document i de pàgina].

CSCreus xxx, pàg. xxx: F. UDINA MARTORELL, El "Llibre blanch" de Santas Creus (Cartulario del siglo XII). Barcelona, 1947. [S'indica el número de document i de pàgina].

CSCugat XX xxx, pàg. xxx: J. RIUS i SERRA, Cartulario de Sant Cugat del Vallés. I-III Barcelona: 1945-1947. [Es cita el número de volum, de document i de pàgina].

[Hi ha dos índexs onomàstics publicats sobre aquest Cartulari; el de F. UDINA i MARTORELL Cartulari del monestir de san Cugat del Vallés. vol. IV Índices. Madrid: Ministerio de Cultura, 1981 i també el de P. ROCA i GARRIGA, Index toponímic del Cartulari de Sant Cugat del Vallés. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 1981. Aquest últim conté només topònims].

Referències bibliogràfiques

CTavèrnoles xx, pàg. xxx: J. SOLER GARCIA, El cartulario de Tavèrnoles. Castellón de la Plana: 1961. [S'indica el número de document i de pàgina].

DipCarol. X, pàg. xx: R. d'ABADAL i VINYALS, Catalunya carolíngia, II: els diplomes carolíngis a Catalunya. Barcelona, 1926- 1952. [Es cita el número de volum i de pàgina].

DipPallars XX, pàg. xx: R. d'ABADAL i VINYALS, Catalunya carolíngia, III: Els comtats de Pallars i Ribagorça. Barcelona, 1955. [S'indica el número del diploma i de pàgina].

HLanguedoc X, pr. xxx, pàg. xxx: Histoire générale de Languedoc avec des notes et les pièces justificatives par Dom Cl. Devise et Dom J. Vaissete. Édition publiée psous la direction de M.E. Dulaurier, anotée par M.E. Mabile et M.E. Bary. Toulouse: E. Privat, 1872 (vol. I, III, IV) i 1875 (vol. II, V).

Junyent, DipVic xx, pàg. xx: E. JUNYENT, Diplomatari de la catedral de Vic (segles IX-X). Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonenses, 1980. [Es cita el número de document i de pàgina].

LAntiq. X xxx, f. xxx (Mas xxx): Libri Antiquitatum de la Catedral de Barcelona. Arxiu de la Catedral de Barcelona. [S'indiquen els números de volum, document i foli. S'afegeix, entre parèntesi, el número de l'índex de J. MAS, Notes històriques del bisbat de Barcelona. Vols IX- XIII: Rúbrica dels "Libri Antiquitatum" de la Seu de Barcelona. Barcelona, 1909-1914].

LFeud. X xxx, pàg. xxx: F. MIQUEL ROSELL, Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón. Reconstitución y edición por Barcelona, 1945. 2 vol. [S'indiquen el número de volum, document i pàgina].

Marca, ep. xxx, col xxx: PETRUS DE MARCA, Marca Hispanica siue limes Hispanicus, hoc est geographica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumjacentium populorum ab anno 817 ad annum 1258. Parisiis: Stephanus Baluzius, 1688. [S'indica el número d'apèndix documental i de columna].

Marquès, Roses xx, pàg. xx: J. M. MARQUÈS i PLANAGUMÀ, El cartoral de Santa Maria de Roses (segles X-XIII). Barcelona: I.E.C., 1986. (Memòries de la Secció històrico-arqueològica XXXVII). [S'indica el número de document i de pàgina].

Referències bibliogràfiques

Mas, Notes Històriques: J. MAS, Notes històriques del bisbat de Barcelona. I-XIII. Barcelona: Tipografia Catòlica Pontificia, 1906-1921.

Miret, ADocuments xx, pàg. xx: J. MIRET y SANS, Antics documents de la llengua catalana i reimpressió de les Homilies d'Organyà. Barcelona, 1915. [S'indica el número de document i de pàgina].

Miret, BRABL VI, pàg. xx: J. MIRET y SANS, 'Aplech de documents dels segles XI i XII per a l'estudi de la llengua catalana' en BRABLE VI (1911-1912), pàg. 348-357 i 381-395. [S'indica el número de pàgina].

Miret, Organyà xxx, pàg. xxx: J. MIRET y SANS, "Los noms personals i geogràfics de la encontrada d'Organyà en los siglos X y XI" en BRABLE VIII (1915-1916), pàg. 414-444 i 522-546. [S'indiquen el número de document i de pàgina].

Miret, Terrassa xxx, pàg. xxx: J. MIRET y SANS, "Los noms personals i geogràfics de la encontrada de Terrassa en los siglos X i XI" en BRABLE VII (1913-1914), pàg. 385-407 i 485-509. [S'indica el número de document i de pàgina].

MNHistoricas XX, ap. xxx, pàg. xxx: F. MONSALVATJE y FOSSAS, Noticias históricas. Olot, 1899-1919. I-XXVI. [S'indica el número de volum i de pàgina].

Mundó, Sant Pere de Vilamajor: M.A. MUNDÓ, "Domains and rights of Sant Pere de Vilamajor (Catalonia): A polyptych of c. 950 and c. 1060" en Speculum XLIX (1974), pàg. 238- 257.

PallarsMedinaceli x, pàg. xx: M. RAVINA MARTÍN, "Documentos de Pallars en el Archivo ducal de Medinaceli" en Miscelánea de estudios dedicados al profesor Antonio Marín Ocete. Granada: Universidad de Granada, 1974. Tom II, pàg. 911-920. [S'indica el número de document i de pàgina].

Puig i Ferreté Lavaix xx, pàg. xx: I. PUIG i FERRATÉ, El Cartoral de Santa Maria de Lavaix: el Monestir durant els segles XI-XIII. La Seu d'Urgell: Societat Cultural Urgel·litana, 1984. [S'indica el número de document i de pàgina].

Rasico, Català pre-literari: Ph. D. RASICO, Estudis sobre la fonologia del català pre-literari. Barcelona: Abadía de Montserrat, 1982.

RasicoLletres xx: Ph. D. RASICO, "Lletres en català als bisbes d'Urgell (1230-1269). Transcripció i estudi lingüístic" en Urgellia 9 (1989).

Referències bibliogràfiques

Riu, St. Llorenç dels Morunys xx, pàg. xx: M. RIU, "Diplomatari del monestir de Sant Llorenç dels Morunys (971-1613)," en Urgellia 4 (1981), pàg. 187-259. [S'indica el número de document i de pàgina].

Rubio, Documentos xx, pàg. xx: L. RUBIO GARCÍA, Documentos lingüísticos catalanes (s. X-XIII). Murcia, 1979. [S'indica el número del document i de pàgina].

Sangés DocGuissona xx, pàg. xx: D. SANGÉS, "Recull de documents dels XI referents a Guissona i la seva plana" en Urgellia 3 (1980), pàg. 195-305. [S'indica el número de document i de pàgina].

Sta. Maria de Roca Rossa xx, pàg. xx: J. M. PONS GURI, El Cartoral de Santa Maria de Roca Rossa. Barcelona: Fundació Noguera, 1984. (Col·lecció textos i documents 7). [S'indica el número de document i de pàgina].

StLlorenç xx, pàg. xx: J. BOLÒS-M. PAGÈS, El monestir de St. Llorenç prop Bagà. Barcelona, 1986. [S'indica el número de document i de pàgina].

Udina, La successió testada xx, pàg. xx: A.M. UDINA i ABELLÓ, La successió testada a la Catalunya altomedieval. Barcelona, 1984. [S'indica el número de document i de pàgina].

VViage XX, ap. xx, pàg. xxx: J. VILLANUEVA, Viaje literario a las iglesias de España. Madrid-València, 1803-1852. [S'indica el número del volum, de l'apèndix documental i de pàgina].

B - ESTUDIS

AEBISCHER - 1928 = AEBISCHER, P., Études de toponymie catalane. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1928.

[Recull de dos treballs: "Les noms de personne dans certaines catégories de noms de lieu catalanes" i "Les noms de lieu en -anum, -acum et -ascum de la Catalogne et du Roussillon"].

AEBISCHER - 1934 = AEBISCHER, P., "La forme dissimilée *CERQUS < QUERCUS dans le latin d'Espagne et d'Italie" en RFE 21 (1934), pàg. 337-360.

[Reproduït a la Miscelánea Paul Aebischer. Sant Cugat del Vallès, 1963. Citem per aquesta última reproducció.]

AEBISCHER - 1936 = AEBISCHER, P., "L'origine du toponyme catalan Pi et le mot Pinus du latin médiéval de Catalogne" en Butlletí de Dialectologia Catalana 24 (1936-1937), pàg. 127-147.

AEBISCHER - 1949 = AEBISCHER, P., "SALICETUM et SALICTUM dans les langues romanes" en Revista Portuguesa de Filologia 3 (1949), pàg. 70-85.

[Veure la nota de Piel, PIEL - 1949].

AEBISCHER - 1968 = AEBISCHER, P., Linguistique romane et histoire religieuse. Recherches sur quelques cultes préchrétiens et quelques termes du lexique ecclésiastique à la lumière de la toponymie et du vocabulaire des textes médiévaux latins. Sant Cugat del Vallès (Barcelona): Instituto internacional de Cultura Romanica de la Excma. Diputación Provincial de Barcelona, 1968. (Biblioteca Filológica Histórica 24).

[Recull de diversos articles; fem especial menció de "Deux noms de lieu catalans d'origine religieuse: Madremanya et Marquixanes" aparegut primerament en Butlletí de Dialectologia Catalana 22 (1934), pàg. 36-58].

DAg = Diccionari Aquiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aquiló i Fuster. Revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu. Barcelona: Altafulla, 1988. 4 vol. (Documents de Filologia Catalana 3 - 6).

Referències bibliogràtiques

[Reproducció facsímil de l'edició publicada per l'Institut d'Estudis Catalans en 8 toms, 1915-1934].

DCVB = ALCOVER, A. M., F. de B. MOLL, Diccionari català-valencià-balear. Palma de Mallorca-Barcelona, 1968 - 1969. 10 vol.

ALDC = Atlas lingüístic del domini català. Materials inèdits.

ALIBERT - 1966 = ALIBERT, L., Dictionnaire occitan - français (d'après les parlers languedociens). Toulouse: 1966.

ALTURO - 1990 = ALTURO, J., "La toponímia de Polinyà de Vallès els segles X, XI i XII" en Medievalia 9 (1990), pàg. 19-29.

AMIGÓ - 1979 = AMIGÓ i ANGLÈS, R., Toponímia del terme municipal de Vilallonga de Ter. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1979.

[Veure el treball de COROMINES - 1976 on comenta aquest estudi].

BADIA - 1951 = BADIA, A. M., "Aspects méthodologiques de la contribution de la botanique à la toponymie" en Troisième Congrès International de Toponymie et Anthroponymie (Bruxelles 1949). Ed. H. DRAYE i O. JODOGNE. Louvain: Centre International d'Onomastique, 1951. pàg. 525-546.

BADIA - 1958 = BADIA, A. M., "L'acte de reconnaissance de propriété au monastère de Sant Joan de les Abadesses (an 913) et son importance pour l'ononastique catalane" en Actes et memoires du V Congrès International de Sciences Onomastiques. Ed. per L. CORTES, M. GARCIA BLANCO, A. TOVAR. Salamanca, 1958. pàg. 357-375.

BADIA - 1961 a = BADIA, A. M., "Els noms de lloc Maçana (i afins) a la llum de la documentació llatina medieval" en Estudis Romànics 8 (1961), pàg. 157-174.

BADIA - 1961 b = BADIA, A. M., "Toponymie de l'acte de reconnaissance de propriété du monastère de Sant Joan de les Abadesses (an 913)" en VI. Internationaler Kongress für Namenforschung. München, 24.-28. August 1958 Band II: Kongresschronik und Sektionsvorträge. Hgg. von K. PUCHNER. München: Bayerischen Akademie der Wissenschaften, C.H. Becksehen, 1961. pàg. 93-100. (Studia Onomastica Monacensia 3).

BADIA - 1962 = BADIA, A. M., Gramática catalana. Madrid, 1962. 2 vol.

Referències bibliogràfiques

BADIA - 1966 a = BADIA, A. M., "De nouveau à propos des noms de lieux catalans Maçana, Maçanes, Maçanet" en Proceedings of the eight international Congress of onomastic Sciences. Ed. by D. P. BLOCK. The Hague-Paris: Mouton, 1966. pàg. 6-17.

BADIA - 1966 b = BADIA, A.M., "Y a-t-il un dérivé de LUGDUNUM en Catalogne?" en Mélanges de Linguistique et Philologie romanes offerts à Monseigneur Pierre Gardette. Strasbourg, 1966. pàg. 51-58.

BADIA - 1981 = BADIA, A. M., Gramàtica històrica catalana. València: Tres i Quatre, 1981. (Biblioteca d'estudis i investigacions 4).
[Traducció catalana, sense modificacions, de Gramàtica històrica catalana. Barcelona: Noguer, 1951].

BADIA-VENY = BADIA, A. M., J. VENY, Questionari de l'Atlas lingüístic del Domini Català. Barcelona, 1965.

BALANÀ - 1989 = BALANÀ i ABADIA, P., Els noms de lloc de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989.

BALARI - 1899 = BALARI i JOVANY, J., Orígenes històrics de Catalunya. Barcelona, 1899.
[Reimpressió en dos volums a Sant Cugat del Vallès, 1964. Citem per la primera edició.]

BALDINGER - 1950 = BALDINGER, K., Kollektivsuffixe und Kollektivbegriff. Ein Beitrag zur Bedeutungslehre im Französischen mit Berücksichtigung der Mundarten. Berlin: Akademie Verlag, 1950.

BALDINGER - 1972 = BALDINGER, K., La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica. Madrid: Gredos, 1972.

BALMAYER - 1981 = BALMAYER, L., "Noms de plantes dans la toponymie romane du catalan et du languedocien" en Mélanges de philologie et de toponymie romanes offerts à Henri Guiter. Perpinyà, 1981. pàg. 213-231.
[Resseña al BSO 8 (1982), pàg. 34].

BARAUT - 1985 = BARAUT, C., "La data de l'acta de consagració de la catedral carolíngia de la Seu d'Urgell" en Urgellia 7 (1985), pàg. 515-529.

BASSOLS - 1972 = BASSOLS, M., "Comentario a unos pasajes de Suetonio" en Homenaje a Antonio Tovar ofrecido por sus discípulos, colegas y amigos. Madrid: Gredos, 1972. pàg. 65-69.

Referències bibliogràfiques

BASTARDAS - 1988 = BASTARDAS, J., "Nota sobre els noms d'arbres fruiters en la toponímia catalana" en Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. vol I, pàg. 203-217.

BILLY - 1985 = BILLY, P.H., "Appellatifs topographiques et toponymes" en Nouvelle Revue d'Onomastique 6 (1985), pàg. 142-149.

BSO = Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica. Barcelona (1980 --).

**BOLÒS - HURTADO = BOLÒS, J. de, V. HURTADO, Atlas històric de Catalunya. Anys 759-992. Barcelona: Mirador, 1984--
Full 10 - 1: Ripoll-Olot. Mapa econòmic i toponímic. 1984
Full 11 - 1: Figueres. Mapa econòmic i toponímic. 1986**

BUSQUÉ - 1987 = BUSQUÉ i BARCELÓ, J., Normalització dels noms dels municipis i nuclis de població del codi postal, amb la seva adscripció comarcal i municipal. Exemplar mecanografiat. Juny - octubre de 1987.

GGC = Geografia General de Catalunya dirigida per F. Carreras i Candi. Barcelona: A. Martin, [s. a.]. 6 vol.

CASES-CARBÓ - 1929 = CASES-CARBÓ, J., Assaigs de paleontologia lingüística catalana. Barcelona: Catalònia, 1929.

CATALÀ ROCA - 1958 = CATALÀ ROCA, P., "Fitotoponímia mayor de la Arquidiócesis de Tarragona" en VI. Internationaler Kongress für Namenforschung. München 24.-28. August 1958. Band II: Kongresschronik und Sektionsvorträge. Hgg. von K. PUCHNER. München: Bayerischen Akademie der Wissenschaften, C.H. Becksehen, 1961. pàg. 200-216. (Studia Onomastica Monacensia 3).

CHAURAND - 1983 = CHAURAND, J., "Quelques remarques sur les continuateurs du latin -ABULU dans les parlers et la toponymie du nord et de l'est du domaine d'oïl" en Nouvelle Revue d'Onomastique 2 (1983), pàg. 95-101.

COLOMINA - 1991 = COLOMINA, J., El valencià de la Marina Baixa. València: Generalitat Valenciana, 1991.

**COROMINES - 1965 = COROMINES J., Estudis de toponímia catalana. Barcelona: Barcino, 1965-1970. 2 vol.
[Volum miscel·lani que conté articles inèdits, textos de conferències i alguns articles ja publicats, revisats].**

Referències bibliogràfiques

**COROMINES - 1971 = COROMINES, J., Lleures i converses d'un filòleg. Barcelona: Club editor, 1971.
[Recull d'articles de temàtica diversa].**

**COROMINES - 1972 = COROMINAS, J., Tópica Hespérica. Estudios sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponimia romances. Madrid: Gredos, 1972. 2 vol. (Biblioteca Románica Hispánica).
[Recull d'articles de temàtica no estrictament catalana].**

**COROMINES - 1976 = COROMINES, J., Entre dos llenguatges. Barcelona: Curial, 1976. 3 vol. (Biblioteca de Cultura Catalana 19, 20 i 21).
[Recull d'articles diversos. Fem menció especialment de "El parlar de Cardós i Vall Ferrera" publicat per primera vegada en el Butlletí de Dialectologia Catalana 23 (1935), pàg. 241-331 i que aquí apareix, revisat, a les pàg. 29-67 del segon volum. També fem menció de l'article, datat el 1974, "Toponímia antiga de l'alta vall de Camprodon" (vol. 2, pàg. 68-131) que comenta els materials d'AMIGÓ - 1979].**

DECat = COROMINES, J., Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana. Barcelona: Curial - Caixa de Pensions, 1979-1991. 9 vol.

**DCELC = COROMINES, J., Diccionario crítico-etimológico de la lengua castellana. Madrid: Gredos, 1974. 4 vol.
[Reimpressió de l'edició de Berna: Francke, 1954-1957]**

DCECH = COROMINAS, J., J.A. PASCUAL, Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico. Madrid: Gredos, 1980. 6 vol.

COROMINES - MASCARÓ - 1989 = COROMINES, J., J. MASCARÓ, Onomasticon Cataloniae. I. Toponímia antiga de les Illes Balears. Barcelona: Curial - La Caixa, 1989.

**DAUZAT - 1955 = D[AUZAT], A[lbert], "Latin SALICIA, 'saulaie'" en Revue Internationale d'Onomastique 7 (1955), pàg. 14.
[Nota a un comentari de LOGNON - 1920, pàg. 164]**

DUARTE - ALSINA - 1984 = DUARTE, C., A. ALSINA, Gramàtica històrica del català. Barcelona: Curial, 1984-1986. 3 vol. (Manuals Curial 7, 10, 11)

DLC = Enciclopèdia Catalana, Diccionari de la llengua catalana. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1982.

ERNOU-MEILLET = ERNOU, A., A. MEILLET, Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots. Paris: Klincksieck, 1932.

Referències bibliogràfiques

ERNOUT - 1949 = ERNOUT, A., Les adjectifs latins en -osus et en -ulentus. Paris: Klincksieck, 1949.

FABRA - FONT i QUER - GARGANTA = FABRA, P., P. FONT i QUER i M. de GARGANTA, Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953). Ed. C. RIERA i FONTS i J. VALLES XIRAU. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991. (Biblioteca Filològica 26)

FABRE ed. - 1985 = Les suffixes en Onomastique. Actes du Colloque d'Onomastique de Montpellier (26-28 de Mai 1983). Publiés par P. FABRE. Montpellier: Centre d'Etudes Occitanes, 1985.

FLECCHIA - 1879-80 = FLECCHIA, G., "Nomi locali derivati del nome delle piante" en Atti della Accademia di Torino 15 (1879-80), pàg. 821-842.

FONT i QUER - 1954 = FONT i QUER, P., "Algunas noticias sobre nombres colectivos de plantas. Por el académico numerario ... Sesión del día 20 de mayo de 1954" en Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona 31 (1952-1955), pàg. 345-444.

GAFFIOT = GAFFIOT, F., Dictionnaire illustré latin-français. Paris: Hachette, 1934.

GEIGER - 1978 = GEIGER, W. E., Phytonymic derivational systems in the romance languages. Studies on their origin and development. Chapel Hill: University of North Carolina, 1978.

GLÄTTLI - 1943 = GLÄTTLI, H., "Zur Frage des Suffixes -etum nach Palatal" en Sache, Ort und Wort. Jakob Jud zum sechzigsten Geburtstag. Gèneve: Droz, 1943. pàg. 173-181. (Romanica Helvetica. vol. 20).

GMLC = Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae conditum ab M. BASSOLS de CLIMENT, conficiendum curavit I. BASTARDAS. Barcelona: CSIC - Universitat de Barcelona, 1960-1985. vol. I.

GRADENWITZ - 1904 = GRADENWITZ, O., Laterculi vocum latinarum. Voces latinas et a fronte et a tergo, ordinandas curavit Leipzig: S. Hirzel, 1904.

GRIERA - 1930 = GRIERA, A., "Noms de boscos" en Butlletí de Dialectologia Catalana 18 (1930).

GRIERA - 1931 = GRIERA, A., Gramàtica històrica del català antic. Barcelona: Institució Patxot, 1931.

Referències bibliogràfiques

GUITER - 1973 = GUITER, H., "Questions d'onomas+ique catalane" en La linguistique catalane. Paris: Klincksieck, 1973. pàg. 339-378. (Actes et Colloques 11).

HALLIG - 1970 = HALLIG, R., "Pflanzennamen in der Ortsbezeichnungen des Gévaudan zu Beginn des 14. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur synchronischen Toponymie" en Spracherlebnis und Sprachforschung. Aufsätze romanische Philologie. Heidelberg: Carl Winter, 1970. pàg. 92-106. [Reproducció corregida del treball aparegut en Etymologica. Walther von Wartburg zum siebzigsten Geburtstag. 18. Mai 1958. Hgg. von H.E. KELLER. Tübingen, 1958. pàg. 321-341]

IORDAN-MANOLIU - 1971 = IORDAN, I., M. MANOLIU, Manual de lingüística románica. Madrid: Gredos, 1972

JUD - 1908 = JUD, J., "Sprachgeographische Untersuchungen. III. Aulne 'Erle'" en Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen 121 (1908),

KELLER - 1979 = KELLER, H.E., "Le nom de lieu Pinel dans les chansons de geste françaises" en Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra. vol. I. Barcelona: Curial, 1979. pàg. 331-336. (Estudis Universitaris Catalans, vol. XXIII, primer de la tercera època).

KREMER - 1974 = KREMER, D., "Zur Urkunde a. 913 des Archivo Condal in Barcelona" en Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge 9 (1974) Heft 1, pàg. 1-82.

LANGE - 1966 = LANGE, W.-D., Philologische Studien zur Latinität westhispanischer Privaturkunden des 9.-12. Jahrhunderts. Leiden-Köln: Brill, 1966. (Mittellateinische Studien und Texte 3).

LÖFSTEDT - 1959 = LÖFSTEDT, Bengt, Zur Lexikographie der mittellateinischen Urkunden Spaniens. Brussel·les, 1959. (Extrait de l'Archivum Latinitatis Medii Aevi (Bulletin Du Cange) tom 29, fascicle 1, 1959).

LOGNON - 1920 = LOGNON, A., Les noms de lieu de la France. Paris: Champion, 1920.

MADOZ - 1845 = MADOZ, P., Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i la zona de parla catalana del regne d'Aragó al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar" de Barcelona: Curial, 1985. 2 vol. [Facsimil de l'edició de Madrid de 1845].

Referències bibliogràfiques

MASCARÓ - 1962-67 = MASCARÓ PASSARIUS, J., Corpus de toponímia de Mallorca. Palma de Mallorca: Miramar, 1962 - 1967. 6 vol.

MASCARÓ - RAFEL - 1990 = MASCARÓ, J., J. RAFEL, Diccionari català invers amb informació morfològica. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

MASCLANS - 1972 = MASCLANS, F., Guia per a conèixer els arbres. Barcelona: Ed. Montblanc, Centre Excursionista de Catalunya, 1972.

MASCLANS - 1973 = MASCLANS, F., Guia per a conèixer els arbusts i les lianes. Barcelona: Ed. Montblanc, Centre Excursionista de Catalunya, 1973.

MASCLANS - 1981 = MASCLANS, F., Els noms de les plantes als Països Catalans. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1981.

MENÉNDEZ PIDAL - 1950 = MENÉNDEZ PIDAL, R., Orígenes del español. Estudio lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI. Madrid: Espasa-Calpe, 1950. 3era ed.

MEYER-LÜBKE - 1923 = MEYER-LÜBKE, W., "Els noms de lloc en el domini de la diòcesi d'Urgell" en Butlletí de Dialectologia Catalana 11 (1923), pàg. 1-32.

REW = MEYER-LÜBKE, W., Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1968. 3era ed.

MEYER - LÜBKE - 1974 = MEYER - LÜBKE, W., Grammaire des langues romanes. Genève: Slatkine, 1974.
[Traducció de l'original alemany Grammatik der romanischen Sprachen. Leipzig, 1890-1902. 4 vol].

MOLL - 1928 = MOLL, F. de B., Suplement català al "Romanisches Etymologisches Wörterbuch". Barcelona: Balmes, 1928-1930. 3 fascicles. (Publicacions de l'oficina Romànica).

MOLL - 1952 = MOLL, F. de B., Gramàtica històrica catalana. València: Universitat de València, 1991. (Col·lecció honoris causa 8).
[És la traducció catalana de Gramática histórica catalana. Madrid: Gredos, 1952. (Biblioteca románica hispánica). Citem per la versió catalana].

MOLL - 1982 = MOLL, F. de B., Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística. Mallorca: Moll, 1982.

Referències bibliogràfiques

[Segona edició, molt ampliada, del treball amb el mateix títol publicat el 1959 en tres volums a la col·lecció Raixa de la mateixa editorial. Ressenya d'E. M[oreu]-R[ey] al BSO 11 (1983), pàg. 33-35].

MONTOLIU - 1917 = MONTOLIU, M. de, "Notes sobre els sufixos -ETUM, -ELLUM en la toponímia catalana" en Butlletí de Dialectologia Catalana 5 (1917), pàg. 34-37.

MONTOLIU - 1922 = MONTOLIU, M. de, "Els noms de rius i els noms fluvials en la toponímia catalana" en Butlletí de Dialectologia Catalana 10 (1922), pàg. 1-33.

MORAN - 1983 = MORAN i OCERINJÀUREGUI, J., "Més dades sobre Les verges trobades ...," en (Ciència) 3 (1983), pàg. 61- 62.

MORAN - 1987 = MORAN i OCERINJÀUREGUI, J., "Sobre el topònim Sant Just Desvern" en D. CARDONA i altres, Sant Just Desvern, un paisatge i una història. Barcelona: Ajuntament de Sant Just Desvern, Abadia de Montserrat, 1987.

MOREU-REY - 1962 = MOREU-REY, E., La rodalia de Caldes de Montbui. Repertori històric de noms de lloc i de noms de persona. Barcelona: Teide, 1962.

MOREU-REY - 1974 a = MOREU-REY, E., Toponímia urbana i onomàstica vària. Palma de Mallorca: Moll, 1974.

MOREU-REY - 1974 b = MOREU-REY, E., Toponímia catalana. Assaig de bibliografia. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1974.

MOREU-REY - 1976 = MOREU-REY, E., "Toponímia del terme, actual i pretèrit, de l'Albiol" en Anuario de Filología 2 (1976).

MOREU-REY - 1982 = MOREU-REY, E., Els nostres noms de lloc. Mallorca: Moll, 1982.
[Segona edició, molt ampliada, de Els noms de lloc. Barcelona: Unió Excursionista de Catalaunya, 1965].

MOREU-REY - = MOREU-REY, E., "Toponímia antiga i moderna del Pla de Barcelona" en Actes del I Congrés d'història del Pla de Barcelona, Institut Municipal d'Història 12-13 de novembre de 1982. Barcelona: La Magrana, Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona, . pàg. 89-100.

MOREU-REY - 1991 a = MOREU-REY, E., "Katalanisch: interne Sprachgeschichte III. Onomastik" en Lexikon der Romanistischen Linguistik. Tübingen: Max Niemeyer, 1991. V,2, pàg. 162-166 (Núm. 351).

Referències bibliogràfiques

MOREU-REY - 1991 b = MOREU-REY, E., Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1991. (Estudi General, Ciències Humanes i Socials I).
[Es tracta d'un recull de diversos articles publicats anteriorment, principalment al BSO, actualitzats.]

MULON - 1977 = Archives Nationales, L'onomastique française: Bibliographie des travaux publiés jusqu'en 1960 par Marianne MULON. Paris: La documentation française, 1977.

MULON - 1987 = Archives Nationales, L'onomastique française: Bibliographie des travaux publiés de 1960 à 1985 par Marianne MULON. Paris: Archives Nationales, 1987.

MULON -1990 = MULON, M., "Anthropotoponymes. Appropriations, commémorations" en Actes du XVIè Congrès International des Sciences Onomastiques. Québec, Université Laval (16-22 août 1987). Laval (Québec), 1990. pàg. 15-39.

MUNTANER -1986 = MUNTANER i PASCUAL, I., Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes. Sitges (Barcelona): Grup d'Estudis Sitgetans, 1986. (Estudis Sitgetans, sèrie major 1.)

NUNES - 1920 = NUNES, J. J., A vegetação na toponímia portuguesa. Academia das ciencias de Lisboa. Boletim de Classe de Letras, vol. XIII. Coimbra: Imprensa da Universidade, 1920

Oxford Latin Dictionary, edited by P. G. W. GLARE. Oxford: The Clarendon Press, 1968-1982. 2 vol.

PIEL - 1944 = PIEL, J. M., "A formação dos nomes de lugares e de instrumentos em português" en Boletim de Filologia 7 (1944), pàg. 31-47.
[Reimpressió en PIEL, J.M., Estudos de linguística histórica galego-portuguesa. Lisboa: Imprensa Nacional, Casa da Moeda, 1989. pàg. 201-212].

PIEL - 1949 = PIEL, J. M., "Nota ao artigo precedente" en Revista Portuguesa de Filologia 3 (1949), pàg. 86-89.
[Nota a AEBISCHER - 1949].

PIEL - 1951 = PIEL, J. M., "Os nomes das 'quercus' na toponímia peninsular" en Revista Portuguesa de Filologia 4 (1951), pàg. 310-341.

PIEL - 1962 = PIEL, J. M., "Sobre a terminação -endo (-indo), -enda na fito-toponímia galego-portuguesa" en Actas [do] IX Congresso Internacional de Linguística Românica de

Referències bibliogràfiques

Lisboa (31 de Março-4 de Abril 1959). Lisboa: Centro de Estudos Filológicos, 1962. pàg. 153-163.

PIEL - 1968 a = PIEL, J. M., "Beiträge zur spanischen und portugiesischen Phytotoponomastik I" en Litterae Hispaniae et Lusitanae. Festschrift zum fünfzigjährigen bestehen des Ibero-Amerikanisches Forschungsinstituts der Universität Hamburg. Hgg. von H. FLASCHE. München: Max Hueber, 1968. pàg. 331-348.

PIEL - 1968 b = PIEL, J. M., "Beiträge zur spanischen und portugiesischen Phytotoponomastik II" en Festschrift Walther von Wartburg zum 80. Geburtstag. Hgg. von K. BALDINGER. Tübingen: Max Niemeyer, 1968. pàg. 175-194.
[És continuació de PIEL - 1968 a].

PISANI = PISANI, V., Grammatica latina storica e comparativa. Torino, 1948.

POKORNY = POKORNY, J., Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern-München, 1959.

PORTET - 1985 = PORTET, R.-L., Toponímia Rossellonesa. [Perpinyà], 1985.

PUJOL - 1917 = PUJOL, P., "L'acte de consagració i dotació de la catedral d'Urgell, de l'any 819 o 839" en Estudis Romànics (llengua i literatura II). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1917. pàg. 92-115. (Biblioteca Filològica 9).

RASICO - 1982 = RASICO, Ph. D., Estudis sobre la fonologia del català pre-literari. Barcelona: Curial, Abadia de Montserrat, 1982. (Textos i estudis de cultura catalana 2).

ROHLFS - 1931 = ROHLFS, G., "Beiträge zur Kenntnis der Pyrenäenmundarten" en Revue de Linguistique Romane 7 (1931), pàg. 119-169.

ROHLFS - 1956 = ROLFHS, G., "Aspectos de toponímia española" en Studien zur romanischen Namenkunde. München: Bayerische Akademie der Wissenschaften, 1956. pàg. 1-38.
[Reproducció de l'article publicat en el Boletim de Filologia 12 (1951), pàg. 229-265].

ROHLFS - 1969 = ROHLFS, G., Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Sintassi e formazione delle parole. Trad. di T. Franceschi e M. Caciagli. Torino: Einaudi, 1969.
[És traducció de Historische Grammatik der italienische Sprache und ihrer Mundarten. Bern: Francke, 1949-1954. 3 vol.].

Referències bibliogràfiques

SARAGOSSÀ - 1991 = SARAGOSSÀ, A., "Notes sobre els sufixos -er(a) i -ar" en Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura a cura d'A. Ferrando i d'A. G. Hauf. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. vol III, pàg. 397-433.

SCHORTA - 1988 = SCHORTA, A., Wie der Berg zu seinem Namen kam. Kleines Rätisches Namenbuch mit zweieinhalbtausend geographischen Namen Grabündens. Chr: Terra Grischuna, 1988.

SOBERANAS - 1980 = SOBERANAS i LLEO, A. J., "De paleotoponímia medieval: "Llentisclell", "Els Estinglells" i altres descendents de LENTISCLUS en català" en Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària I. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1980. pàg. 161-177.

[Ressenya de J. VENY al BSO 4 (1981), pàg. 40-41]

STEMPEL - 1959 = STEMPEL, W.D., "Zur Frage des Geschlechts der romanischen Obstbaumnamen auf -ARIUS" en Zeitschrift für romanische Philologie 75 (1959), pàg. 234-268.

[Vegeu el comentari que en fa BALDINGER - 1972, pàg. 131-132]

STROBEL - 1936 = STROBEL, H., Die von Pflanzennamen abgeleiteten Ortsnamen einiger südfranzösischer Departements. Tübingen: 1936. Diss.

THOMAS - 1897 = THOMAS, A., Essais de philologie française. Paris: Bouillon, 1897.

[L'article que citem "La dérivation à l'aide des suffixes vocaliques atones en français et en provençal" aparegué primerament a Romania 25 (1896), pàg. 381-392].

TOMASSONE-COMBETTES - 1970 = TOMASSONE, R., B. COMBETTES, "Remarques sur la formation des collectifs de noms d'arbres et de plantes" en Revue de Linguistique Romane 34 (1970), pàg. 224-233.

TOMASSONE-COMBETTES - 1971 = TOMASSONE, R., B. COMBETTES, "La formation des collectifs de végétaux en langue d'oc d'après les noms de lieux. Essai d'analyse multidimensionnelle" en Cahiers de lexicologie 18 (1971), pàg. 109-128.

TROLL - 1926 = TROLL, W., "Die Bedeutung der Ortsnamen für die pflanzengeographische Forschung" en Zeitschrift für Ortsnamenforschung 2 (1926), pàg. 12-31.

TUCHEL - 1962 = TUCHEL, H. G., Studien zur italienischen Phytotoponomastik. Geneve: Droz, 1962. (Kölner romanistische Arbeiten, Neue Folge, Heft 23.)

Referències bibliogràfiques

TUCHEL - 1969 = TUCHEL, H. G., "CORYLUS in der italienischen und alpenromanischen Toponomastik" en Philologische Studien für Joseph M. Piel. Heidelberg: Carl Winter, 1969. pàg. 209-217.

TURULL - 1991 = TURULL, A., Els topònims de la Segarra. Nuclis de poblament. Diccionari geogràfic i etimològic. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1991. (Estudis i investigacions, 1).

VEIGA - 1983 = VEIGA ARIAS, A., Algunas calas en los orìgenes del gallego. Santiago de Compostela: Galaxia, 1983.

VENY - 1988 = VENY, J., "Noves dades sobre la partió català oriental - català occidental" en Actes del cinquè col·loqui d'estudis catalans a Nord Amèrica (Tampa - St. Agustine 1987). A cura de Ph. D. RASICO i C. J. WITTLIN. Barcelona: Abadía de Montserrat, 1988. pàg. 11-41.

VINCENT - 1988 = VINCENT, A., Toponymie de la France. Saint-Pierre de Salerne (Brionne): Gérard Montfort, 1988. [Edició facsímil de l'edició de Brussel·les de 1937.]

WAGNER - 1930 = WAGNER, M. L., "Zum spanisch-portugiesisch Suffix -al" en Volkstum und Kultur der Romanen 3 (1930), pàg. 87-92.

WALDE-HOFMANN = WALDE, A., J. B. HOFMANN, Lateinisches etymologisches Wörterbuch. 4ª ed. Heidelberg: 1965. 3 vol.

FEW = WARTBURG, W. von, Französisches etymologisches Wörterbuch. Leipzig - Basel: 1922-

[], Nomenclàtor geogràfic del País Valencià. València: Promocions Culturals, 1970.